

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

STUDIUM HUMANITNÍ VZDĚLANOSTI

Veronika Petrášková

**Poslední velké čarodějnické procesy na území dnešního
Slovenska (1662–1741) a Moravy (1678–1696) (srovnání)**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: prof. Dr. phil. Pavel Himl

Praha 2023

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne:

.....

Podpis

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala především vedoucímu mé bakalářské práce prof. Dr. phil. Pavlu Himlovi za odborné rady, čas a ochotný přístup. Děkuji také své rodině a blízkým za veškerou podporu a trpělivost, kterou se mnou měli v průběhu psaní této práce, ale i po dobu celého mého studia.

Abstrakt

Bakalářská práce „Poslední velké čarodějnické procesy na území dnešního Slovenska (1662–1741) a Moravy (1678–1696) (srovnání)“ se zabývá čarodějnickými procesy v Krupině (Slovensko) a ve Velkých Losinách a také okolí Šumperku (Morava). Středem zájmu je především vyličení obou zmíněných čarodějnických procesů a jejich následné srovnání převážně na základě studia sekundární literatury a zčásti i v ní zpřístupněných primárních zdrojů. Práce porovnává a interpretuje následující aspekty obou případů – počet obětí, počet vyslychaných osob, formy vyšetřování a souzení včetně právních norem a použití tortury, gender a sociální postavení odsouzených osob či posmrtná odsouzení. Cílem je také interpretace obou případů v dosavadní literatuře s ohledem na dobu jejího vzniku.

Klíčová slova: čarodějnické procesy, výslech, odsouzení, tortura

Abstract

The Bachelor's thesis „The last great witch trials in the territory of today's Slovakia (1662–1741) and Moravia (1678–1696) (comparison)“ deals with witch trials in Krupina (Slovakia) and in Velké Losiny as well as surroundings of Šumperk (Moravia). The focus of interest is primarily on description of both of the mentioned witch trials and their consequential comparison mainly based on the study of secondary literature and in that partly accessible primary sources. The thesis compares and interprets the following aspects of both of the trials – number of victims, number of interrogated persons, forms of investigation and trial, including legal norms and the use of torture, gender and social status of convicts or the number of posthumous convictions. The objective is also the interpretation of both cases in the existing literature with regard to the time of its origin.

Key words: witch trials, interrogation, execution, torture

Obsah

1. Úvod.....	1
2. Čarodějnické procesy ve středověké a raně novověké v Evropě.....	2
3. Čarodějnické procesy na území dnešního Slovenska (1662–1741).....	6
3.1 Počátek a průběh procesů.....	7
3.2 Závěr krupinských procesů	12
4. Čarodějnické procesy na území dnešní Moravy (1678–1696)	13
4.1 Počátek a průběh procesů.....	14
4.2 Proces se šumperským děkanem Lautnerem.....	20
4.3. Závěr severomoravských procesů	23
5. Komparace a interpretace	24
5.1 Právní normy a soudy.....	24
5.2 Počet obětí a počet vyslychaných osob v poměru k odsouzeným	27
5.3 Formy vyšetřování a souzení včetně právních norem a použití tortury	29
5.4 Gender a sociální postavení odsouzených osob	31
5.5 Posmrtná odsouzení	34
5.6 Interpretace obou případů v dosavadní literatuře.....	35
6. Závěr	39
7. Použitá literatura:	42

1. Úvod

Předmětem této práce je srovnání největších čarodějnických procesů na území dnešní České republiky (resp. Moravy) a Slovenské republiky; zároveň se jedná o poslední masové procesy na obou územích. Nejprve nastíním, jak probíhaly čarodějnické procesy ve středověku a raném novověku v Evropě. Následují kapitoly pojednávající o samotných čarodějnických procesech ve slovenském městě Krupina a v severomoravských městech Šumperk a Velké Losiny. Jedna podkapitola je také věnována procesu se šumperským farářem a děkanem Kryštofem Aloisem Lautnerem. Ve druhé části práce pak komparuji následující aspekty procesů: právní normy, počet obětí a počet vyslychaných osob, formy vyšetřování a užití tortury, posmrtná odsouzení. Poslední z kapitol se zabývá interpretací obou případů v dosavadní literatuře.

Severomoravské procesy jsou v řadě aspektů těm slovenským podobné, ale jedinečnými je činí mj. literární, resp. filmové zpracování¹ a silní protagonisté, jurista Jindřich František Boblig z Edelstadtu a jeho slavná oběť, šumperský děkan Kryštof Alois Lautner. Slovenské – krupinské procesy nejsou tak známé, avšak svým rozsahem se těm severomoravským vyrovnají. V Krupině byla také poslední čarodějnice odsouzena a upálena o celých 45 let později než ve Velkých Losinách či Šumperku – uvádí se, že v roce 1741 jsou upáleny tři poslední čarodějnice v celé střední Evropě, a to právě v Krupině.² Podobným srovnáním těchto dvou procesů se doposud nikdo nezabýval.

Nejen v českém a slovenském prostředí je literatura k čarodějnickým procesům již od 19. století velice obsáhlá. Zájem o toto téma dal vzniknout řadě kvalitních prací, ze kterých nebylo jednoduché vybírat. Tato práce využívá především sekundární literaturu, v případě krupinských procesů i edičně zpřístupněné prameny v díle *Krupinské přísné právo* autorů Majtánových (1979), kteří přeložili z latiny a němčiny části krupinských městských knih. K procesům ve městě Krupina dále čerpám z díla *Z feudálních dejín Krupiny* (Zrebený, 1974) a soudní systém na Slovensku za doby procesů je popsán v knize *Beda odsúdeným: ako sa za feudalizmu súdilo na Slovensku* (Holák, 1974). Z dostupné literatury pojednávající o procesech na severu Moravy jsem zvolila a nejvíce využívala knihy: *Čarodějnické procesy: z dějin inkvizice a čarodějnických procesů v českých zemích v 16. a 18. století* (Kočí, 1973), *Kouzelnické a čarodějnické procesy v českých zemích a ve střední Evropě*

¹ *Kladivo na čarodějnice* zpracované filmově Otakarem Vávrou a knižně Václavem Kaplickým.

² MAJTÁNOVÁ, Mária – MAJTÁN, Milan. *Krupinské přísné právo*. Bratislava: Tatran, 1979, s. 133.

(Kreuz, 2022), *Zpráva o nevíře: o historii čarodějnických procesů Slezska a severozápadní Moravy* (Neubauerová, Polách, 2010) a *Hon na čarodějnice: západní a střední Evropa v 16.–17. století* (Šindelář, 1986). Důležitou knihou především pro proces s děkanem Lautnerem je *Šumperský farář a děkan Kryštof Alois Lautner, oběť čarodějnických inkvizičních procesů* (Spurný, Cekota, Kouřil, 2000). Obzvláště nejnovější dílo historika Petra Kreuze (2022) je spolehlivým zdrojem, pojednávajícím o procesech na území dnešní České republiky i Slovenska. Tato a další díla jsem volila z různých časových období, mj. i pro lepší srovnání pohledů autorů na dané téma.

Téma, kterému se tato bakalářská práce věnuje, mě již dlouhou dobu fascinuje. Poprvé jsem se s čarodějnickými procesy setkala prostřednictvím zmiňované knihy Václava Kaplického, *Kladivo na čarodějnice*. Od té doby jsem přečetla množství odborných knih i beletrie a navštívila severomoravská města, kde procesy s čarodějnicemi probíhaly.

2. Čarodějnické procesy ve středověké a raně novověké v Evropě

První čarodějnické procesy se odehrávaly v pozdním středověku; v této souvislosti můžeme podle Richarda van Dülmena rozlišit tři hlavní oblasti: východní Evropa (Polsko, Rusko, oblast Balkánu), kde mělo docházet pouze k ojedinělým procesům. Dále oblast, kde byly čarodějnické procesy relativně brzy zastaveny (Španělsko, španělská Itálie, severní Itálie a Anglie). Nejsilnější vlny čarodějnických procesů se týkaly území jižní Francie, Německa a Švýcarska.³

Procesy s čarodějnicemi se konaly především od doby, kdy začalo být čarodějnictví spojováno s dílem d'ábla. Vrchnost tak musela řídit boj proti d'áblu, který spolu s čarodějnicemi přinesl do raně novověké společnosti vlnu strachu.⁴ Postava d'ábla začala nabývat jednotné podoby v evropských zemích již zhruba od 12. století. Zprvu nesla řadu jmen, Lucifer, Satan, Belzebub, a měla se domnělým čarodějnicím zjevovat v nesčetném počtu podob – kozla, opice či včely. Mohla být rohatou temnou bytostí nebo naopak na sebe brát andělskou podobu. Ale až s příchodem 14. století začíná být d'ábel zobrazován jako opravdu temná a negativní bytost, a od 15. století se stal synonymem pro největší křesťanská muka, totiž pekelnou hrozbou pro člověka, který by sešel z jediné pravé cesty víry.⁵

³ DÜLMEN, Richard van. *Kultura a každodenní život v raném novověku (16.-18. století): Náboženství, magie, osvicenství*. Praha: Argo, 2006, s. 88.

⁴ Tamtéž, s. 86.

⁵ MUCHEMBLED, Robert. *Dějiny d'ábla*. Praha: Argo, 2008, s. 11–19.

Představa spolčení (a později sabatu) vznikla ve 14. století ve Francii. Malomocní a židé zde byli obviňováni z otrávení vody, šíření jedů a kouzel, čemuž napomáhá i v té době hojně se šířící mor. Židé byli spojováni s údajným plánem malomocných na šíření jejich nemoci. V procesech s malomocnými a později i Židy byla mučením vynucena doznání o záměrné otravě vody v městských fontánách, studnách, aby tak všichni zemřeli či se nakazili leprou, a malomocní se mohli chopit moci v zemi. V jednom z takových procesů z roku 1321 byly už kromě travičství zmiňovány také provinění proti víře – hanobení hostie, kříže, užívání kleteb a odpadlictví od církve jako takové.⁶ Malomocní i Židé byli nadále perzekvováni, uzavírání do ghett nebo speciálních domů pro malomocné, především byli vyvražďováni, mj. i kvůli představě jejich spiknutí. Mor se brzy objevuje i v Itálii a jiných zemích Evropy, a spolu s ním se šíří nenávist a masakrování Židů a malomocných. Taktéž začíná vznikat literatura⁷, varující před šířením kouzel, které mohly přivodit smrt, způsobit nemoc nebo i zamilování. V knihách se nově zjevuje obraz spolčení čarodějnic, tvořících sektu. Toto pojetí již nese několik prvků, které nakonec formují stereotyp sabatu – mezi nimi například úcta k démonovi, popírání víry a Ježíše Krista nebo pojídání dětí.⁸

Jak došlo k prvotnímu propojení mezi Židy a čarodějnicemi není úplně jisté, jelikož nám chybí záznamy z počátečních procesů s čarodějnicemi. Již roku 1466 byl však v západních Alpách veden proces proti skupině Židů, kteří měli rituálně zavraždit křesťany a provozovat kouzla. Jak uvádí Carlo Ginzburg (2003), spojujícím prvkem mezi Židy a čarodějnicemi byla jednoznačně představa spiknutí proti zbytku společnosti a záměr škodit. Rovněž dochází v této době k přechodu od malé sociální skupiny – malomocní – k větší, etnicky a nábožensky vymezené – Židé. Konečnou, teoreticky neomezenou skupinou (ve smyslu, že jejím členem může být kdokoliv nepohodlný), kterou lze vinit ze spolku s ďáblem, se stávají čarodějnice a čarodějníci.⁹

Komplexní představa o sabatu je nadto doplněna o víru ve schopnost létat (např. díky různým mastem nebo na hřbetech zvířat) jako hlavní způsob přesunu na zmíněné čarodějnické srazy. Navíc začnou být čarodějnicím přisuzovány deviantní sexuální akty, kanibalismus a další způsoby znesvěcování křesťanských prvků. V čele všech sabatů měl stát sám ďábel. Tyto i další praktiky jsou zmiňovány v krupinských i severomoravských procesech a obvinění

⁶ GINZBURG, Carlo. *Noční příběh: sabat čarodějnic*. Praha: Argo, 2003, s. 48–50.

⁷ Tamtéž, s. 89 – Například *Formicarius* německého dominikána Johannese Nidera, kdy obzvláště pátá kniha pojednává o pověřivosti a čarodějnictví.

⁸ Tamtéž, s. 82–90.

⁹ Tamtéž, s. 90–92.

z nich stojí za upálením mnoha domnělých čarodějnic.¹⁰ Odpovědí na otázku, proč byla ona představa sabatu tak důležitá, je fakt, že k nejmasovějším procesům docházelo právě v místech, kde se objevil koncept spolčování čarodějnic. Dále se nejčastěji konaly hromadné procesy také tam, kde se při výsleších užívala tortura. Například v Anglii se kromě vzácných případů v procesech nevyskytovala představa sabatu a výjimečné bylo i mučení obviněných – a také tam byly čarodějnické procesy ukončeny poměrně brzy (více viz níže).¹¹

Vrcholným obdobím, kdy se procesy s čarodějnicemi konaly, je především 16. a 17. století. V té době se nezastavitelně šíří po celé Evropě. Zhruba polovina všech osob, které kdy zemřely v procesech s čarodějnicemi, pocházela z oblasti dnešního Německa. Údajně se mělo jednat až o 25 tisíc obětí. Na tomto území se čarodějnice poprvé soudily již ke konci 15. století, největší procesy však probíhaly okolo roků 1590 a následně 1630.¹² Pro představu četnosti procesů zde zmíním několik dalších příkladů, které ve své knize uvádí Dillinger a další autoři (2020).

V jižní části dnešního Nizozemí bylo mezi lety 1450 a 1685 odsouzeno pro čarodějnictví minimálně 1150 osob.¹³ Na území tehdejšího Polského království mělo být od 15. do 17. století dle některých odhadů odsouzeno až ke třiceti tisícům osob, nakonec je číslo značně redukováno na několik tisíců.¹⁴ Ve Francii se nejvíce čarodějnic soudilo v rozmezí let 1570 a 1670, celkový počet obětí procesů je odhadován na několik set.¹⁵ Španělsko zažilo největší stíhání domnělých čarodějnic v období mezi roky 1575 a 1630, ale například ve městě Granada bylo již od roku 1550 do 1590 vedeno na 3033 procesů.¹⁶ Na britských ostrovech je nejvíce čarodějnic, zhruba 2000, odsouzeno ve Skotsku, kde se hromadné procesy konaly v letech 1597, 1628–30, 1649–50 a 1662.¹⁷ Ze severských zemí můžeme zmínit například Norsko, kde probíhající procesy z let 1620–1665 odsoudí na 300 osob, z původních 780 obviněných.¹⁸

¹⁰ MUCHEMBLED, Robert. *Magie a čarodějnictví v Evropě od středověku po současnost*. Praha: Volvox Globator, 1997, s. 27.

¹¹ COHN, Norman. *Europe's inner demons: The demonisation of Christians in Medieval Christendom*. Londýn: Pimlico, 2005, s. 232–233.

¹² DILLINGER, Johannes, ed. *The Routledge history of witchcraft*. Londýn: Routledge, Taylor & Francis Group, 2020, s. 94.

¹³ Tamtéž, s. 113.

¹⁴ Tamtéž, s. 178–179.

¹⁵ Tamtéž, s. 125.

¹⁶ Tamtéž, s. 135–140.

¹⁷ Tamtéž, s. 145–148.

¹⁸ Tamtéž, s. 163.

Postupný úbytek procesů s čarodějnicemi byl v mnoha případech zapříčiněn rušením starých právních řádů, které pronásledování umožňovaly. Například v Anglii od konce 17. století prakticky neexistují soudy s čarodějnicemi; poslední velké procesy se konaly mezi lety 1645–47, poslední proces s popravou proběhl roku 1685, a následně roku 1736 byl zrušen zákon, který považoval čarodějnictví za trestnou činnost.¹⁹ Další z příčin, díky nimž byly procesy s čarodějnicemi především v západní Evropě v 18. století na ústupu, je dle Muchembleda (2008) rozvíjející se obchod. Společenský vývoj, nové hygienické návyky, vývoj medicíny i zájem o luxus, to vše, i další, přináší rozvolněnější atmosféru, která mění i přísné základy křesťanství.²⁰ Proměna je to však pozvolná, a ne všude se daří procesům s čarodějnicemi úplně zamezit – v jiných zemích byly i nadále čarodějnice pronásledovány, i když v menší míře.

Považuji za nezbytné také zmínit, jak se mohla víra v čarodějnice, víra v jejich škodlivé působení, a přesvědčení o nutnosti proti nim bojovat tolik rozšířit. Prvním předpokladem pro to byla obecně silná víra v čarodějnice, která vyhovovala i vládnoucí vrstvě – osoby, které se jakkoliv vymykaly a nesouzněly s dobovými dogmaty a jinak ohrožovaly elity, se v řadě případů vyplatilo eliminovat (nutno podotknout, že vrchnost sama často v existenci čarodějnic věřila).²¹ Podobně tomu je i s utužováním víry, kdy především v době protireformací nalézáme snahu o zničení protivníka ve víře.²² Příkladem mohou být území, kde vedle sebe v náboženské toleranci žijí katolíci a evangelíci – katolická vrchnost občas na takovém místě vyvolala procesy s čarodějnicemi. Oběťmi se pak stali právě evangelíci, a často i katolíci tolerantnějšího smýšlení, které se katolické církvi nelíbilo. Naopak tomu mohlo být na panstvích, jejichž vrchnosti byly protestantského vyznání.²³

Moc soudců čarodějnic se také opírala o řadu děl, pojednávajících od charakteristiky čarodějnic po návod, jak s nimi zacházet a jak provádět správný výsledek. Nechvalně známým kompendiem, které shrnuje kritéria a způsob odhalování čarodějnic²⁴, je *Kladivo na*

¹⁹ DILLINGER, Johannes, ed. *The Routledge history of witchcraft*, s.145–155; MUCHEMBLE, Robert. *Magie a čarodějnictví v Evropě od středověku po současnost*, s. 203.

²⁰ MUCHEMBLE, Robert. *Dějiny d'ábla*, s. 180–181.

²¹ HROCH, Miroslav – SKÝBOVÁ, Anna. *Králové, kacíři, inkvizitoři*. Praha: Československý spisovatel, 1987, s. 9; PÁNEK, Jaroslav. *Městské hrdelní soudnictví v pozdně feudálních Čechách (Výsledky, problémy a perspektivy studia)*, In: Československý časopis historický č.32. 1984, s. 700.

²² DÜLMEN, Richard van. *Kultura a každodenní život v raném novověku*, s. 95.

²³ MUCHEMBLE, Robert. *Magie a čarodějnictví v Evropě od středověku po současnost*, s. 193; ŠINDELÁŘ, Bedřich. *Hon na čarodějnice: západní a střední Evropa v 16.-17. století*. Praha: Svoboda, 1986, s. 18.

²⁴ DÜLMEN, Richard van. *Kultura a každodenní život v raném novověku*, s. 90.

čarodějnice – Malleus maleficarum, jehož autorem je Jindřich Institoris.²⁵ Důležité je však zmínit, že jurista Boblig, který předsedal tribunálům v severomoravských procesech (více viz kapitola 3.1), při své práci čarodějnického soudce používal jako procesní příručku démonologický spis španělského právníka a démonologa Martina Delrio (1551–1608) *Disquisitionum magicarum libri sex. Kladivo na čarodějnice* Boblig nevladl a ani neznal.²⁶ A posledním zbývajícím opěrným bodem pro šíření čarodějnických procesů byly zakotvené právní normy, které definovaly čarodějnictví a vymezovaly způsoby vyšetřování.²⁷

3. Čarodějnické procesy na území dnešního Slovenska (1662–1741)

Historicky se v případě Slovenska nejednalo o tradiční státní útvar, podobný Čechám nebo Moravě – bylo po většinu období mezi lety 1018–1918 součástí Uherského království a bylo známé jako Horní Uhry. Čarodějnické procesy ve středověku a raném novověku nejsou v této oblasti dodnes prozkoumány komplexně. Před druhou polovinou 17. století měly procesy na území dnešního Slovenska byly spíše individuálního charakteru, ty masové jsou nám známy až z pozdějších let – přibližně tedy od druhé poloviny 17. století až do poloviny století následujícího, kdy jsou čarodějnické procesy zastaveny novým Artykulem o kouzelnictví, čarodějnictví, věštevství (1766) a trestním zákoníkem (1768) panovnice Marie Terezie.²⁸

Z nejznámějších, potažmo nejlépe zdokumentovaných hromadných procesů lze zmínit ty v jihozápadním slovenském městě Šamoríně, které se udály v 90. letech 17. století, poté procesy v královském městě Krupina (1662–1741) a nakonec procesy probíhající především v první polovině 18. století v oblasti severozápadního Slovenska. Poslední zmíněné procesy se odehrávaly v rámci několika žup, a to konkrétně před trenčínským, oravským a turčianským soudem, a časově skončily o něco déle než procesy v Krupině. Dohromady je v nich souzeno více než 44 osob, avšak i toto číslo je nejisté kvůli pramenům. V těchto případech se mnohdy nedochovaly ani rozsudky. Příkladem toho mohou být procesy v Turčianské župě. Před soud je pro delikt čarodějnictví postaveno 20 osob, rozsudek známe pouze u tří z nich: Katarína Raffayová a Žofia Ivanka se vyhnuly trestu

²⁵ KREUZ, Petr. *Kouzelnické a čarodějnické procesy v českých zemích a ve střední Evropě*. Dolní Břežany: Scriptorium, 2022, s. 102.

²⁶ Tamtéž, s. 90 a 102-103.

²⁷ SPURNÝ, František – CEKOTA, Vojtěch – KOUŘIL, Miloš. *Šumperský farář a děkan Kryštof Alois Lautner, oběť čarodějnických inkvizičních procesů*. Městský úřad: Šumperk, 2000, s. 7.

²⁸ KREUZ, Petr. *Kouzelnické a čarodějnické procesy*, s. 390–392 a 403.

smrti a je jim namísto toho uložen jiný, nespecifikovaný trest a Zuzana Gašparová byla díky nedostatku důkazů zproštěna viny.²⁹

Vzhledem k výše zmíněným okolnostem a také tomu, že se časově procesy v Krupině a na severozápadě Slovenska (v Trenčínské, Oravské a Turčianské župě) víceméně kryjí, jsem pro srovnání vybrala krupinské procesy. V případě Krupiny se jedná o město s nejvyšším počtem konaných čarodějnických procesů v průběhu let na celém území dnešního Slovenska,³⁰ ty se svým rozsahem a počtem vyslychaných a odsouzených nejvíce přibližují severomoravským procesům. Pro porovnání bych ještě ráda zmínila, že v Krupině jsou poslední osoby pro čarodějnictví odsouzeny a popraveny v roce 1741 a v Trenčíně se poslední obětí stává jistá Dorota Kalmová v roce 1745.³¹

3.1 Počátek a průběh procesů

První čarodějnický proces v Krupině proběhl už v roce 1620, následuje po něm však více než čtyřicetiletá přestávka, proto jej nezahrnuji mezi zkoumané procesy. Po roce 1662 jsou již mezi jednotlivými usvědčeními z čarodějnictví mnohem kratší časové pauzy a dochází k návaznému obvinění osob³², proto lze události mezi lety 1662 a 1741 opravdu považovat za hromadné procesy.

K roku 1662, kdy krupinské procesy začaly, se v matrice zachovala pouze informace, že v ten rok bylo upáleno 6 žen. Více se už dozvídáme k následujícímu odsouzení, které se konalo v roce 1667: Žofia Kohútka byla označena za čarodějnici, což dosvědčilo pět vyslechnutých žen. Mimo užívání zlých kouzel proti lidem a dobytku uvedla například jedna z nich, jistá Marta, manželka Juraje Bobáľa, že Žofia znala byliny a poradila Martě, jak vyřešit to, že jí přestala dojít kráva – měla darovat Martě pelyněk a další rostliny, ze kterých se uvařil odvar a kráva zase opravdu dojít začala. Na základě všech dalších obvinění byla Žofia Kohútka mučena a nakonec s'ata.³³ Z publikace *Krupinské přísne právo* manželů Majtánových (1979) se také dozvídáme o knize *Letopisové krupinští* (1810), jejímž autorem je učitel Ondrej Braxatoris (jehož syn je básník Andrej Sládkovič). V této knize stojí, že v roce 1672 jsou v Krupině upáleny po rozhodnutí městské rady tři ženy, obviněné

²⁹ Tamtéž, s. 16–17 a 400–403.

³⁰ KREUZ, Petr. *Witch hunts in eastern central Europe*, in: DILLINGER, Johannes, ed. *The Routledge history of witchcraft*. Londýn: Routledge, Taylor & Francis Group, 2020, s. 177.

³¹ Tamtéž, s. 397 a 399.

³² Viz níže – např. s. 8–9, proces s Pavlem Slamou.

³³ MAJTÁNOVÁ, Mária – MAJTÁN, Milan. *Krupinské přísne právo*, s. 18–21.

z travičství a čarodějnictví. Z pozdějších zápisů v kronice lze určit jejich jména: Gergel'ka, Halgaška a Mečiarka.³⁴

Rok 1675 se stal pro Krupinu doslova rokem ohně – nejen, že město v témže roce vyhořelo, a to i přes nařízení z roku 1664 (kdy ve městě shořelo na 50 domů), že má být před každým domem velký sud s vodou a dodržování tohoto nařízení bylo pravidelně kontrolováno.³⁵ V roce 1675 také vzplanuly hranice s čarodějnicemi celkem třikrát a v následujících letech již nikdy nebylo za jeden rok upáleno tolik osob. V červenci 1675 začaly první procesy, ve kterých je obviněna Žofia Krištofička, proti které vypovídá Eva Zolnaiová, že se ji pokusila Žofia nad ránem uskrtit a jinak jí ublížit. Žofia se při mučení přiznává a jmenuje další, a tak jsou zajaty ještě tři ženy: Bábela, Marína Igalička a Krivá Katruša. Všem jim ďábel měl slíbit, že budou bohaté a Bábela mu za to přislíbila své služby, kdykoliv a v čemkoliv bude ďábel žádat. Všechny ženy jsou upáleny, jediná Marína Igalička je nejdříve s'ata.³⁶

Další procesy roku 1675 se konaly v září a je v nich vyslýcháno 400 osob. Na základě jejich výpovědí bylo obviněno osm domnělých provozovatelů magie, z nichž při mučení vypovídala Raška, Katruša Oravská, Marína Končočka, Pampúška, Doriša Piatkova a Bohuš Ďuríčka. Kromě deliktů čarodějnictví popisovali i vzhled ďábla – například Raška (Ráchel) tvrdí, že když se jí zjevil a žádal příslib jejích služeb, tak vypadal jako mládenec a měl oči jako pěsti a kamenné nohy. Po mučení ještě dodala, že se s ostatními čarodějnicemi scházela třikrát do roka, v den Narození Páně, na svatého Filipa a Jakuba a v den Narození Panny Marie. Další dvě ženy se při mučení k ničemu nepřiznaly, jednalo se o Marínu Matajzku a Korytárku, přesto však proti nim bylo vzneseno dostatečné množství obvinění od ostatních mučených a vyslýchaných. Konečný rozsudek nařizoval zavření do klece a upálení pro Katruši Oravskou, Bohuše Ďuríčku, Marínu Končočku, Pampúšku, Matajzku a Korytárku. Raška a Doriša Piatkova byly nejprve s'aty a pak kat spálil jejich těla. To vše již začátkem října.³⁷

Hned v druhé polovině října 1675 probíhal třetí, poslední proces toho roku, kdy je na krupinském magistrátě vyslechnuto více než 200 osob. V tomto případě se nám však nedochovaly výpovědi dvou obviněných žen ani konečné rozsudky nad nimi. Později se

³⁴ Tamtéž, s. 21-22.

³⁵ ZREBENÝ, Alexander. *Z feudálních dějin Krupiny*. Osveta (Martin), 1974, s. 52.

³⁶ MAJTÁNOVÁ, Mária – MAJTÁN, Milan. *Krupinské prisne právo*, s. 23–25.

³⁷ Tamtéž, s. 26–31.

dozvídáme, že je budoucímu krupinskému rychtářovi předhazováno, že byla jeho matka, Katerina Korčočka, upálena. A právě ona a jakási Šimůnkova žena, jsou souzeny v posledním procesu roku 1675. Podle manželů Majtánových (1979) stačila vznesená obvinění i k upálení druhé z žen, Šimůnkovy ženy.³⁸

Po odmlce bezmála dvaceti let se v červnu 1695 konal další soud. Při něm je obviněna šedesátiletá Katruša Kohútka, k jejímuž případu bylo vyslýcháno 17 osob. Kohútka byla nařknuta například z toho, že přesně v den, kdy si domů přivedla novou krávu, přestala kráva sousedky dojit a sotva jedla, ale jakmile se to snažila sousedka řešit, Kohútka se na ni prý mračila a už s ní nechtěla ani mluvit. Škodila tak prý nejen dobytku, ale i lidem. Kohútka se přiznala, ale i přesto byl pozván kat z Banské Bystrice, aby ji ještě mučil a tím získal další doznání. Den po mučení, 18. června byla Kohútka upálena zaživa na hranici a 19. června je mučena další žena, Šimůnka, proti které pravděpodobně vypovídala sama Kohútka. Šimůnka byla pak také upálena.³⁹

Městský rychtář Fabrícus nechává v letech 1692 a 1695 vyslýchat 13 svědků ve věci Michala Korčoka (jehož matka byla dříve upálena), ovšem bez výsledku. V roce 1697 je městským soudem na žádost Kataríny, ženy Gabriela Kolomažníka, podrobena výslechu 15 svědků. Ta tím chtěla pravděpodobně zabránit šíření pomluvy a zajistit si, aby nebyla v budoucnu obviněna z toho, že se v noci v hodinu, kdy létají čarodějnice, nacházela mezi pastýři u ohně.⁴⁰

Na sklonku 17. století, konkrétně roku 1699, vyslýchá městský soud v Krupině 90 osob a snaží se zjistit, zda něco neví o čarodějnických praktikách či o vraždě. Takto specifický výslech však nepřinesl žádný konkrétní rozsudek a nikdo nebyl zatčen ani upálen.⁴¹

V květnu 1716 byla do vězení uvržena Alžbeta Vozárka, jež začala po měsíci jmenovat další své čarodějnické komplíce. Společně měli především ničit víno na vinicích, ovoce na stromech a žito na polích, díky jakémusi prachu, který na úrodu sypali, nebo pomocí rosy, jež vinice mrazila. Také měli létat na různě barevných koních a uzavírat smlouvu s ďáblem, Luciferem. Toto a další doznávají na mučidlech, a tak jsou Alžbeta Vozárka, Mária Mesároška, Judita Mišiačka a Pavel Slama zaživa upáleni. Slama jmenoval

³⁸ Tamtéž, s. 31–35 a 43–46.

³⁹ Tamtéž, s. 36–42.

⁴⁰ Tamtéž, s. 43–46.

⁴¹ Tamtéž, s. 47–50.

před smrtí další dvě ženy, které měly být čarodějnicemi, proto městský soud vyslechl hned v červenci 320 osob. Jsou popisovány různé lidové magické praktiky, odvary ze slámy nebo pověřivá nařčení, třeba že od doby, kdy Koziarka Rozina sebrala před domem Zuzany, mlynářovy manželky, třísku, přestala Zuzaně dojit kráva. V srpnu byla do vězení zavřena jmenovaná Rozina Koziarka a Barcháčka. Obě byly mučeny a 13. srpna upáleny, jen Barcháčka je nejprve sřata.⁴² Na toto upálení a popravu půjčuje peníze (na výplatu pro kata) Rebeka Sviatková, celkem 15 rýnských zlatých, celá cena za proces byla 140 zlatých. Přitom byla Rebeka nakonec také obviněna z čarodějnictví, umírá však přirozenou smrtí, a tak se vyhýbá připravovanému výslechu na mučidlech a pravděpodobné smrti upálením.⁴³

V letech 1717 a 1718 bylo vyslýcháno nejprve 188 a pak dalších 29 osob především ohledně Gabriela Kolomažníka (jehož žena v roce 1697 nechala vyslýchat 15 svědků)⁴⁴ a Evy Poľky. Městský soud podrobuje výslechu další svědky ohledně 14 jiných osob podezřelých z čarodějnictví, z nichž však nikdo není odsouzen kvůli nedostatku důkazů. Kolomažník byl podezříván ze spolčení a čarování s dříve upáleným Pavlem Slamou, nakonec se však taktéž trestu smrti vyhýbá. Jediná odsouzená k mučení a následnému stětí (v červenci) byla tak žebračka Eva Poľka, která měla vyvolávat vítr a jinak čarovat.⁴⁵

Následující proces se koná od jara 1722 a jsou v něm původně obviněny 3 ženy, Beta Spišiačka, Bobříčka (vyslýchána již v roce 1697) a Judita Adamová. Svědci nakonec vypovídali navíc o Kanči Miklóške, Nepýtajmesovej ženě a Zimánke. Jistý Samuel Somorčok například uvádí, že mu jeho otec říkával, že je Bobříčka čarodějnice, protože vždy se venku zatáhlo, když začala zametat, a zametala podezřele často, i mimo svátky, prý jelikož nemá ráda bahno a slámu u domu. Také mu jednou Bobříčka o půlnoci obcházela okolo chléva a Samuelovi pak ani jedno sele nedorostlo do dospělého prasete. Podobné pověřivé praktiky byly zmiňovány i u dalších obviněných. Konečný rozsudek se nám nedochoval, víme však, že se při mučení přiznala Spišiačka a Zimánka, které obě popisovaly, v jaké podobě se jim ukázal ďábel, se kterým uzavřely smlouvu na jeden rok (ďábel přicházející v červeném obleku za Spišiačkou se měl jmenovat Ďura, Zimánky se zjevoval jako mládenec v černém šatu a říkala mu Jan). Spišiačka se přiznává i k vraždě dvou děvčat, Zimánka jen škodila jistému Pelionisovi. V hospodářském deníku města Krupina je roku 1722 uvedeno,

⁴² Tamtéž, s. 51–58.

⁴³ Tamtéž, s. 58–60.

⁴⁴ Viz výše, pozn. 22.

⁴⁵ DILLINGER, Johannes, ed. *The Routledge history of witchcraft*, s. 177; MAJTÁNOVÁ, Mária – MAJTÁN, Milan. *Krupinské prísne právo*, s. 63–71.

že bylo v červenci na žádost radních pánů dopraven do města dostatek dřeva k upálení těchto dvou obviněných.⁴⁶ Obě také ve svých výpovědích nařknou z čarodějnictví i Nepýtajmesovu ženu a Bobříčku. I přes pravděpodobný dostatek důkazů proti těmto dvěma, budeme předpokládat, že došlo pouze k odsouzení a upálení Bety Spišiačky a Zimánky. O Bobříčce i Nepýtajmesově ženě nemáme žádné bližší dochované zprávy, a tak bychom pouze spekulovali.⁴⁷

Na podzim 1723 byli obžalováni z čarodějnictví Martin a jeho žena Dorota Koziarovi. Městský soud vyslechl 18 osob, které mezi delikty Koziarových jmenují škodlivá kouzla užívaná proti dobytku i lidem. Toho roku nebyli ani jeden z čarodějnictví usvědčeni, avšak stejně oba nakonec skončí roku 1741 v plamenech (viz níže, kapitola 3.2). Dorota se ještě stihla po smrti Martina znovu vdát za Maca Šimoviče.⁴⁸

Na konci léta 1728 probíhaly výslechy 118 obyvatel města Krupina, kdy jsou městským soudem dotazováni, zda o svých susedech, rodině či známých neví, že by provozovali čarodějnické praktiky, škodili osobám nebo úrodě a dobytku. Obžalovány byly Judita Adamová (obviněná již jednou, a to roku 1722) a Marína Koziarka, obě byly i mučeny, ale nakonec zproštěny viny (Judita Adamová pravděpodobně proto, že se podle některých výpovědí „zbláznila“ a nemá nervy v pořádku). V březnu 1729 je vyslýcháno 13 osob, především vězňů a strážců ve vězení kvůli tomu, jak se Judita Adamová v cele chová – vzhledem k pochvalným vyjádřením o tom, jak se každý den Judita modlí a zpívá, je propuštěna. Z hospodářského deníku města se také dozvídáme, že byl Juditě 24. března 1729 vyplacen jeden zlatý, možná jako odškodnění (jeden z vězňů, Pavel Rosek, totiž například vypovídá, že doufá, že budou potrestáni ti, kteří proti nevinné Juditě křivě vypovídali a z čarodějnictví ji osočili).⁴⁹

Judita Baranová, manželka koláře Pauliniho, je žena, kvůli které započal další proces, a to v srpnu 1739. Původně byla vyslýchána již roku 1728, jako třicetiletá, tehdy se ale ještě trestu vyhnula. Je jedinou obviněnou v srpnovém procesu a zápis se dochoval neúplný, přesto máme k dispozici výpovědi 22 svědků. Judita Baranová byla pravděpodobně mučena,

⁴⁶ DENEŠ, Dušan. *Čarodějnické procesy v meste Krupina* [online]. Brno, 2011 [cit. 5. 5. 2023]. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Doc. PhDr. Pavel Boček, CSc. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/216550/ff_m/ – viz. s. 54, pozn. 98.

⁴⁷ KREUZ, Petr. *Kouzelnické a čarodějnické procesy*, s. 396; MAJTÁNOVÁ, Mária – MAJTÁN, Milan. *Krupinské prisne právo*, s. 72–84.

⁴⁸ MAJTÁNOVÁ, Mária – MAJTÁN, Milan. *Krupinské prisne právo*, s. 85–91.

⁴⁹ Tamtéž, s. 92–121.

její výpovědi však neznáme, v hospodářském deníku je ale zapsáno, že je nakonec v dubnu 1740 popravena za škodlivá kouzla proti lidem i dobytku.⁵⁰

3.2 Závěr krupinských procesů

V roce 1741 byly v Krupině popraveny poslední čarodějnice. Jednalo se o již výše zmiňovanou Dorotu Koziarovou (spolu s ní je i spáleno tělo jejího bývalého muže, Martina Koziara), Annu Štibicku a Juditu Pelionis. Městský soud vyslyší 41 osob a v případě tří zmíněných obviněných žen je užitá tortura. V podrobných zápisech si můžeme pročíst výpovědi žen před užitím tortury, během ní, a i po mučení, stejně jako se můžeme seznámit s jednotlivými stupni užití tortury: pohmoždění prstů pravděpodobně pomocí palečnic,⁵¹ stahování předloktí provazem, španělská bota, mučení na dřevěném koni, pálení svíčkou nebo hořící otýpkou. Judita Pelionis je například postupně vystavena mučení pálením svíčkami, dřevěným koněm, palečnicemi a jinému pohmoždění prstů, svazováním předloktí provazem, španělskou botou, pálením otýpkou, tedy všem druhům užívané tortury, a to všechno opakovaně ve dnech 7. a 8. června 1741. Anna Štibicka byla také podrobena podobnému výslechu za užití tortury. Obě ženy se přiznaly, popisovaly například, k čemu užívaly jaké byliny, kde a komu škodily a kdo je čarodějnictví naučil. Zde je kousek výpovědi Judity Pelionis z 8. června, v níž uvedla létání a ničení úrody:

„Jakovym spusobem ste lietali a s čím ste sa mastili?“

„Mastila som sa mastou, jeden raz mojou, jako Koziar zemrel. Doniesol mi ju diabel potom.“

„Kde si letala tedy?“

„Z Krupiny na vinicu. Kropila som vinice, i moje, aj cudzie, z vodou, ktoru mi priepasnik doniesol, a to bolo na mraz. Chodila i Štibicka so mnou niekedy kropiti.“

„Puštali ste vietor?“

„Nikdy, ani neviem spravit, ani diabel nemuože žiaden dašt, burku mimo mrazu poraditi.“⁵²

Výpovědi Doroty Koziarové se nedochovaly, ale byla taktéž mučena, jak je uvedeno v latinském zápise z vyšetřování. Tyto tři ženy jsou upáleny roku 1741 a staly se tak posledními oběťmi čarodějnických procesů v Krupině a uvádí se, že i v celé střední

⁵⁰ Tamtéž, s. 122–132.

⁵¹ HOLÁK, Ján. *Beda odsúdeným: ako sa za feudalizmu súdilo na Slovensku*. Martin: Osveta, 1974, s. 111; MAJTÁNOVÁ, Mária – MAJTÁN, Milan. *Krupinské prísne právo*, s. 139.

⁵² MAJTÁNOVÁ, Mária – MAJTÁN, Milan. *Krupinské prísne právo*, s. 148–149.

Evropě.⁵³ Jedna žena, jistá Anča Papuľka, byla ještě o tři roky později vyslýchána ohledně svých čarodějnických praktik, postihlo ji však jako trest pouze dvanáct ran lopatou.⁵⁴

4. Čarodějnické procesy na území dnešní Moravy (1678–1696)

Moravské čarodějnické procesy z let 1678–1696 byly poslední velké čarodějnické procesy na tomto území. Vztahují se primárně ke dvěma moravským městům – Šumperku a Velkým Losinám. Obě města byla původně součástí žerotínského panství, Šumperk se však po bitvě na Bílé hoře stal dědičným vlastnictvím knížete Lichtenštejna a sloužil jako ochranné město. V době procesů byl vlastníkem šumperského panství moravský a slezský aristokrat, krnovský a opavský vévoda kníže Karel Eusebius z Lichtenštejna (1611–1684) a nástupcem se stal jeho syn, kníže Jan Adam z Lichtenštejna (1662–1712). Čarodějnické procesy zasahují i do okolních vesnic v okolí zmíněných měst – jedná se například o Petrovice, Rapotín, Sobotín, Vernířovice či Vikýřovice. Výslechy, věznění a odsouzení probíhalo přímo ve Velkých Losinách či Šumperku, kde i byly zřízeny tribunály.⁵⁵

Procesy byly také ojedinělé svým rozsahem – v předešlých stoletích docházelo v českých zemích spíše k individuálním odsouzením, která nikdy nedosahovala masového charakteru. Výjimkou byly pouze čarodějnické procesy na Žďársku z let 1571–1576, ve kterých bylo za škodlivou magii odsouzeno a popraveno až na 40 žen.⁵⁶ Šumperské a velkolosinské čarodějnické procesy tak zůstaly posledními masovými procesy na našem území.

Víře v čarodějnice na losinském panství patrně předcházely i nepřátelské vztahy katolíků s evangelíky. Někteří katoličtí faráři si stěžovali na Žerotíny, kteří měli akceptovat cesty svých poddaných do Slezska, kde se účastnili evangelických bohoslužeb. V celé oblasti se měli vyskytovat utajovaní luteráni, za kterými se často vydávali sami kazatelé, aby pak vykonávali evangelické bohoslužby v lesích, na hranici Moravy a Slezska, právě v blízkosti pověstných Petrových kamenů. Z Petrových kamenů tak mohla být při večerních bohoslužbách vidět světla, která přispívala k pověstem o čarodějnických sabatech.⁵⁷

⁵³ Tamtéž, s. 133–149.

⁵⁴ Tamtéž, s. 149–152.

⁵⁵ Tamtéž, s. 375; NEUBAUEROVÁ, Michaela – POLÁCH, Drahomír. *Zpráva o nevíře: o historii čarodějnických procesů Slezska a severozápadní Moravy*. Jeseníky – Sdružení cestovního ruchu: 2010, s. 42–44.

⁵⁶ KREUZ, Petr. *Kouzelnické a čarodějnické procesy*, s. 371–372.

⁵⁷ NEUBAUEROVÁ, Michaela – POLÁCH, Drahomír. *Zpráva o nevíře*, s. 32–33.

4.1 Počátek a průběh procesů

Losinské panství bylo v době, kdy začínají čarodějnické procesy, spravováno hraběnkou Angelií Annou Sibylou z Galle, tetou dvou nezletilých Žerotínů, Maxmiliána Františka a Jana Jáchyma. Na základě událostí, které se přihodily v sobotínském kostele na Květnou neděli (3. dubna) roku 1678, zve hraběnka na panství zkušeného právníka Jindřicha Františka Bobliga z Edelstadtu. Toho dne se konala zpověď a svaté přijímání, kde si však žebračka Marina Schuchová z Vernířovic tajně vyndala z úst posvěcenou hostii a schovala ji do modlitební knížky. Vše zpozoroval kostelník Bittner a ihned to ohlásil sobotínskému faráři Matyáši Eusebiu Schmidtovi. Farář se zalekl takového znesvěcení hostie a informoval hejtmana velkososinského panství Adama Vinarského, který případ sdělil také hraběnce z Galle. Hraběnka rozhodla, že se celá záležitost musí nechat vyšetřit a pověřila Vinarského, aby sehnal zkušeného právníka, který by se řešení situace ujal.⁵⁸

Ve stejné době se v Olomouci nacházel asi šedesátiletý jurista Jindřich František Boblig z Edelstadtu, který byl znám pro svou čtyřicetiletou praxi inkvizitora ve Slezsku. Vinarský se nejprve vydal právě do Slezska, pravděpodobně aby tam ověřil kompetence a bývalé působení Bobliga. Jurista Boblig byl také Vinarskému nejspíše doporučen vrchním správcem biskupských panství Mírov a Svitavy, Karlem Júliusem Kotulínským z Kotulín, jehož dcera byla podle všeho manželkou Vinarského.⁵⁹ Boblig měl za sebou studia práv ve Vídni, po kterých sice nezískal titul doktora, ale dosáhl titulu „kandidát obojího práva“ (světského i kanonického), a to mu k výkonu soudní funkce stačilo. Již koncem srpna 1678 dojednává Vinarský s Bobligem detaily potřebné k nástupu do funkce ve Velkých Losinách, jako je plat, náklady na přestěhování z Olomouce nebo příplatky na stravné a cestovné. Vinarský měl být nejprve zaskočen částkou, kterou si Boblig za vykonávání úřadu nárokoval, nakonec se však shodnou na poloviční částce, než kterou Boblig původně žádal. Mělo se tedy jednat o čtyři toлары na přestěhování, denní plat jeden a půl zlatého rýnského, a k tomu i ubytování a strava zdarma nejen pro Bobliga, ale i jeho sluhu. Tuto dohodu schválila i hraběnka z Galle, a tak se po souhlasu pražského apelačního soudu⁶⁰ Boblig usadil ve Velkých Losinách a stal se předsedou zřízeného patrimoniálního⁶¹ soudu (v roce 1679 byl zřízen druhý vrchnostenský soud v Šumperku – šumperský tribunál však dostával první

⁵⁸ Tamtéž, s. 32–34.

⁵⁹ Tamtéž, s. 34.

⁶⁰ Vztah patrimoniálních soudů a pražského apelačního soudu vyjasněn níže, viz kapitola 5.1.

⁶¹ KREUZ, Petr. *Kouzelnické a čarodějnické procesy*, poznámka pod čarou č. 23 na s. 374.

podněty k vyšetřování čarodějnic až v pozdějších letech, celé procesy začínají ve Velkých Losinách).

Žebračka Marina Schuchová byla tedy první zadrženou osobou, kvůli které se spouští celé severomoravské čarodějnické procesy. Když byla 13. dubna 1678 uvězněna v žaláři ve Velkých Losinách, vypovídá, k čemu chtěla posvěcenou hostii získat. Požádala ji prý o to porodní bába z Velkých Losin, Dorota Gröerová, které nedojila kráva. A jelikož lidé věřili v zázračné účinky hostie, a byla to podle Neubauerové a Polácha (2010) běžně využívaná praktika, poradila Gröerové sousedka Dorota Davidová, aby krávě přidala hostii do žrádla, že opět dojit začne. To, že se s hostií mělo čarovat se stalo hlavním důvodem, proč započal proces a byl ustanoven tribunál k vyšetřování.⁶²

Procesy byly oficiálně zahájeny 19. září 1678. Hraběnka z Galle nejprve nepovolila použití tortury, žebračka Schuchová však vypovídá i tak – brzy byly zatčeny i Gröerová a Davidová. Přibývá ještě čtvrtá obžalovaná, mlynářka z Vikýřovic, Marina Züllichová. Všechny ženy spolupracují, jediná Dorota Davidová vzdoruje, a Boblig proto naléhá na hraběnku, aby mu povolila užití tortury (slibuje hraběnce například možnost nových důkazů k předčasné smrti jejího bratra v roce 1652).⁶³

Na užití tortury nakonec hraběnka přistoupila a schválil ji po delší prodlevě i pražský apelační soud 7. května 1679. Započaly výslechy všech čtyř obviněných, Davidová však pravděpodobně následkem mučení umírá. Její tělo bylo pouze zahrabáno, samozřejmě bez pohřbu. Zbylé ženy vypovídaly o dalších čarodějnicích, kdy některé měly pocházet i ze Šumperka – Boblig jen souhlasí a přichází s tím, že *o šumperském čarodějnickém hnízdě věděl již před čtyřiceti lety*. Dále souzené ženy hovořily o sabatech a čarodějnických setkáních – jednou je dokonce sám Boblig obviněn (Dorotou Davidovou), že byl na Petrových kamenech. Nad ženami byl tribunálem vynesena rozsudek, který je schválen i pražským apelačním soudem 13. července 1679. Poprava se koná 7. srpna 1679 a z milosti je všem ženám umístěn okolo krku sáček se střelným prachem.⁶⁴

Důležité pro pokračování procesů bylo, že první upálené ženy neodvolaly žádnou ze svých výpovědí. Hned v říjnu roku 1679 v noci ze 4. na 5. jsou zatčeny další ženy: manželka zámeckého sklepmistra Zuzana Stubenvohlová, postarší selka z Velkých Losin Anežka

⁶² NEUBAUEROVÁ, Michaela – POLÁCH, Drahomír. *Zpráva o nevěře*, s. 33-34.

⁶³ Tamtéž, s. 38.

⁶⁴ Tamtéž, s. 38; ŠINDELÁŘ, Bedřich. *Hon na čarodějnice*, s. 190.

Koppová, manželka správce z panství Třemešek Marie Peterová a Anna Fabelová z Klepáčova.⁶⁵ Na základě výpovědí těchto žen bylo nařknuto z čarodějnictví množství dalších osob, a to především z blízkého Šumperku – jméno, které bylo zmiňováno nejčastěji, je Marie Sattlerová, žena barvíře Kašpara, který byl v minulosti šumperským konšelem, a dokonce i purkmistrem. Rodina Sattlerů byla zámožná, známá pro své bujaré oslavy, ale i přátelského ducha.⁶⁶

Všechny výše zmíněné ženy se doznávaly z provozování čarodějnictví na Petrových kamenech, kde údajně docházelo k zneuctění hostie, křtění a oddávání ve jménu d'ábla, a taktéž popisovaly, jak měla každá správná čarodějnice svého galána. Ženy rovněž vypovídaly o předčasné smrti bratra hraběnky z Galle nebo o očarovávání vrchnostenského pivovaru.⁶⁷

Brzy byl zatčen první muž procesů, manžel Stubenvohlové, Jan⁶⁸ a do vězení byla uvřžena i zámecká hospodyně Barbora Drechslerová. Vinarský píše dopis Bobligovi a v něm navrhuje také zatčení dalších podezřelých, mezi nimiž jsou dcera kostelního pekaře z Losin Barbora, komornice z Rapotína, Axmann Merten a Eliza Neitschová z Klepáčova, rychtář s manželkou ze Sobotína a rychtářka z Rapotína. Svůj návrh opíral o víru, že tím dojde k odčarování pivovaru v Losínách, a tedy zlepšení vařeného piva.⁶⁹

Kníže Lichtenštejn o obviněných ze svého panství věděl již od konce října 1679, Bobliga o vedení čarodějnického tribunálu požádal 8. listopadu a Boblig v prosince téhož roku přijal. Kníže si i nadále vyhrazoval své vrchní soudní právo nad poddanými, žádal si proto po konfrontování a vyslychání již zatčené Marie Sattlerové její návrat z Velkých Losin (kam byla k výslechům převezena) do vězení v Šumperku. 16. prosince 1679 proběhla první konfrontace, kdy nikdo obvinění ze strachu neodvolal. Sattlerová nařknutím vzdorovala a popírala je, komise však i přesto rozhodla o provedení inventury a zapečetění veškerého Sattlerova majetku, jelikož byl prý také podezřelý a hrozilo, že by se pokusil utéci nebo alespoň svůj majetek z města odvézt.

⁶⁵ KOČÍ, Josef. *Čarodějnické procesy: z dějin inkvizice a čarodějnických procesů v českých zemích v 16. a 18. století*. Praha: Horizont, 1973. Viz s. 102.

⁶⁶ ŠINDELÁŘ, Bedřich. *Hon na čarodějnice*, s. 190–191 a pozn. 68 na s. 248.

⁶⁷ NEUBAUEROVÁ, Michaela – POLÁCH, Drahomír. *Zpráva o nevíře*, s. 39.

⁶⁸ Jinde také jako Hanuš Stubenvohl, např. NEUBAUEROVÁ, Michaela – POLÁCH, Drahomír. *Zpráva o nevíře*, s. 40.

⁶⁹ KOČÍ, Josef. *Čarodějnické procesy*, s.103–104.

Kašpar Sattler s tímto rozhodnutím nesouhlasil, a dokonce nabízel šumperskému magistrátu ručení čtyř zámožných měšťanů a 15 tisíc zlatých, jakožto záruku za celý svůj majetek, a k tomu sliboval posláni informace městské radě o jakémkoliv odvozu příze z města. Šumperská rada s tímto návrhem nesouhlasila.⁷⁰ Kašpar Sattler se mezitím obrátil na vrchnostenskou kancelář v Olomouci ohledně situace s jeho ženou a dostalo se mu kladné odpovědi – proces byl v lednu 1680 pozastaven, a způsobil tak odloženi vykonání trestu u dalších pěti žen z losinského panství.⁷¹

K pozastavení procesu došlo proto, že si kníže Lichtenštejn nechává vypracovat posudek k celému případu od právníka z Olomouce, Jana Paula z Gaaru. Jednou z věcí, které Jan Paul objasnil, je fakt, že se kníže nemusí při rozhodování obracet, co se týče soudních věcí, na pražský apelační soud, jelikož v první instanci spadá pod opavské zemské právo a v druhé je podřízen přímo českému králi. Jan Paul z Gaaru toto knížeti Lichtenštejnovi radil a dodal, že nedoporučuje povolení tortury při výslechu zadržené Marie Sattlerové, že se má nejprve obžalované ukázat kat s jeho „nářadím“ a také hledat na jejím těle d'ábelská označení. Sám si prý prošel záznamy z výslechů losinských čarodějnic a narazil v nich na řadu rozporů – ženy pod hrozbou smrti dle něj mohly vypovídat i nepravdu a označit za čarodějnice i nevinné osoby. Navrhl, aby se lichtenštejnský rada a kancléř vydali ve společnosti pana z Gaaru do Šumperka a celou věc ještě jednou řádně řešili – ideálně i s opětovným výslechem a konfrontací všech, kteří vypovídali proti Marii Sattlerové, tentokrát ale s vyšetřováním probíhajícíím přímo v Šumperku. Pan z Gaaru taktéž doporučil k případu přizvat a zaměstnat další právníky, jelikož sám Boblig měl být nedostačující. Vyjádření pana z Gaaru nakonec nemělo nějaký větší účinek, ale stálo za odkládáním rozhodnutí knížete Lichtenštejna.⁷²

Hraběnka z Galle se obrací na pražský apelační soud, aby co nejdříve rozhodl, jak postupovat dále bez zbytečného odkládání procesů. Samotní členové tribunálu se ozývali s tím, že jsou počestní a nikdy by obžalovaným nevložili do úst nic, co by sami nechtěli říci. Apelační soud odpovídá 14. března 1680 zprávou, že se má pokračovat s odsouzením zbylých žen, čekajících doposud ve vězení (mimo Sattlerové). Před popravou a následným spálením Stubenvohlové, Koppové, Kühnelové, Fabelové a Peterové 5. dubna 1680 byla již jasná další jména čarodějnic, které označily odsouzené ženy: lazebnice Dorota

⁷⁰ SPURNÝ, František – CEKOTA, Vojtěch – KOUŘIL, Miloš. *Šumperský farář*, s. 14.

⁷¹ KOČÍ, Josef. *Čarodějnické procesy*, s. 106–108.

⁷² Tamtéž, s. 106–108; NEUBAUEROVÁ, Michaela – POLÁCH, Drahomír. *Zpráva o nevěře*, s. 45.

Biedermannová, papírnice Barbora Göttlicherová, Barbora Kranichelová a Kateřina Rabowská, vše ženy z Velkých Losin. Všechny ženy doznávaly již klasická obvinění, zneuctění hostie a čarování – upálení tří z nich (čtvrtá, Barbora Kranichelová umírá 14. listopadu 1680 v mučírně) bylo naplánováno na 5. září 1680.⁷³

Při této exekuci však došlo k tomu, že ženy začaly na hořící hranici prosit o Ježíšovu milost, jelikož obvinily další nevinné lidi. Celá situace měla mít silný vliv především na faráře Tomáše Königa (působícího ve Velkých Losinách od července 1675). Ten už delší dobu přihlížel Bobligovým činům a tato událost ho jen utvrdila v tom, aby v Bobligovi viděl pouze krutého a vypočítavého „lovce čarodějnic“. König se 8. září po oné hrozné podívané při upálení žen schází s dalšími dvěma duchovními, se sobotínským farářem Matyášem Schmidtem a kaplanem z Rapotína Jiřím Antonínem Lachnitem. Spolu se shodnou a sepíšou protest proti činnosti čarodějnického soudce Bobliga a tribunálu. Zdůrazňují a kritizují především mučení a způsoby, kterými jsou z vězňů vynucovány výpovědi. V protestu ještě popsali celou událost, která se stala 5. září 1680 a zmínili, že volání museli slyšet kromě mnoha přítomných i dva kapucíni z Olomouce, bratři Simplicián a Klaudián. Schmidt, König i Lachnit se obávali, že by kvůli takovému zacházení s vyslychanými mohl být brzy za čarodějníka označen i ten nejnevinnější člověk.⁷⁴

Celý protest byl zaslán olomouckému biskupovi a byli taktéž varováni duchovní, proti nimž měly obviněné osoby vypovídat. Jedním z nich je rýmařovský farář Jan František Bapst – ten neváhal a poslal stížnost taktéž olomouckému biskupovi a drsný dopis purkrabímu Františkovi Vranému, který byl Bobligovou pravou rukou ve Velkých Losinách. Bapst kritizoval členy patrimoniálního tribunálu a psal o nich jako o „zlodějích života a cti“ a dodal, že je odhodlán prokázat, že není čarodějem (riziko mu opravdu hrozilo, protože jeho matka byla upálena jako čarodějnice v Jeseníku, a to dokonce v procesech, kde Boblig působil jako soudce). Bapst byl olomouckým biskupem napomenut za tak hrubou zprávu, kterou napsal purkrabímu, a biskup mu také doporučil, aby se raději nepletl tribunálu do činnosti. A měl pravdu – Bapst musel o pět let později uprchnout ze země, aby se zachránil před Bobligem.⁷⁵

Boblig se pustil do kritiky Schmidta, Lachnita, Königa i dvou kapucínů zmíněných v dopise. Svým terorem přinutil oba kapucíny odvolat, že by kdy nějaké volání žen z hořící

⁷³ NEUBAUEROVÁ, Michaela – POLÁCH, Drahomír. *Zpráva o nevěře*, s. 43.

⁷⁴ ŠINDELÁŘ, Bedřich. *Hon na čarodějnice*, s. 193.

⁷⁵ Tamtéž, s. 190 a 193.

hranice slyšeli. Dokonce i sobotínský farář Schmidt se raději stahuje a prohlašuje, že jisté volání slyšel, ale že v hluku nedokázal vlastně rozeznat, co ženy říkaly. Od protestu se distancoval i kaplan Lachnit, a tak zůstal König posledním (ale zároveň i prvním) duchovním, který se odvážil Bobligovu zlu postavit. König se nadále doslýchá, jak je proti němu shromažďováno stále více výpovědí, v nichž je označen za hlavního čarodějníka. Na konci listopadu 1681 byla zatčena Königova schovanka Alžběta Moserová, které se ujal poté, co jí zemřela matka. I přes opakované stížnosti u olomouckého biskupa nebyl König vyslyšen. Biskup se nakonec rozhodl vyhovět Bobligovým požadavkům z června 1681, a tak byl König zbaven funkce zpovědníka. Následně byl na jaře následujícího roku König biskupem přeložen jinam, kde brzy umírá ve věku 30 let. Zmíněná Alžběta Moserová je popravena 11. listopadu 1683. Boblig navíc navrhl speciální vyšetřovací biskupské komisi (jíž byl členem) znovu pokřtít všechny děti, které kdy byly pokřtěny Königem (a tudíž prý ve jménu ďábla).⁷⁶

Po upálení tří výše jmenovaných žen (Biedermannová, Göttlicherová a Rabowská) se znovu rozhořely v Šumperku hranice s odsouzenými 10. července 1681. Byl mezi nimi i první muž procesů, sklepmistr Jan Stubenvohl, a dále tři ženy: Anna Richterová z Pustých Žibřidovic, Barbora Drechslerová a Barbora Rotherová z Velkých Losin.⁷⁷

Domluva s knížetem Lichtenštejnem neustále vázla, doposud nebyla povolena tortura zadržené Marie Sattlerové a nevypadalo to ani na jakékoliv další pokračování jejího procesu. Nadto byla v množství výpovědí žen ze Šumperka označena za čarodějnici další losinská žena, kuchařka děkana Lautnera, Zuzana Voglicková. Jurista Boblig proto žádal o rozřešení situace pražský apelační soud, který v záležitosti nechal rozhodnout samotného císaře Leopolda I. Císař v únoru 1681 na základě obvinění vznesených proti Sattlerové odpověděl jasně – mělo být zahájeno vyslýchání za použití tortury. Kníže Lichtenštejn již nemohl tomuto císařskému usnesení odporovat, protahoval však alespoň konečné potvrzení zahájení procesu se Sattlerovou. K tomu došlo v srpnu 1681 a císař jmenoval pražský apelační soud hlavním soudním orgánem pro rozhodování ve věci šumperských procesů. Boblig se stal předsedou nového patrimoniálního soudu. Byla schválena žádost (knížetem

⁷⁶ NEUBAUEROVÁ, Michaela – POLÁCH, Drahomír. *Zpráva o nevíře*, s. 40; ŠINDELÁŘ, Bedřich. *Hon na čarodějnice*, s. 194–196.

⁷⁷ NEUBAUEROVÁ, Michaela – POLÁCH, Drahomír. *Zpráva o nevíře*, s. 40 a 43.

Lichtenštejnem) zatčení dalších dvou šumperských žen, Zuzany Voglickové a Marie Peschkeové.⁷⁸

Když bylo Sattlerové pohroženo výslechy za užití tortury, tak raději brzy vypovídala i proti vlastnímu muži a dceři. Trochu déle trvalo, než začala vypovídat i Zuzana Voglicková, ale zlomila ji nakonec tortura – obě ženy obvinily i šumperského děkana Kryštofa Aloise Lautnera. Prvním šumperským mužem, který byl zatčen, je Kašpar Sattler. Ve vězení skončila i jeho dcera, Alžběta, a oba při mučení přiznali například zabití jehňátka umrskáním na jednom z čarodějnických sabatů a při konfrontaci s rodinným přítelem děkanem Lautnerem opakovali všechna proti němu vznesená obvinění. Kašpar Sattler sepsal tři dny před svou smrtí poslední vůli, ve které odkázal svůj velký majetek dětem, vnoučatům, dalším příbuzným a mimo jiné i kostelu nebo špitálu. Část jeho majetku byla již v tuto dobu rozkradena a je také zaznamenáno, že třeba knížecí rychtář Gaup odkoupil za sotva třetinu opravdové ceny Sattlerův dvůr na předměstí.⁷⁹

V Šumperku nebyli odsouzení upalováni zaživa, nýbrž jim nejdříve byla useknuta pravá ruka, kterou se křížovali, a pak jim byla setnuta hlava. Až poté kat spálil těla. I zde práci vykonával Jakub Hay, losinský kat, v Šumperku totiž žádný nebyl (první zmínka o šumperském katovi Jiřím Menzelovi byla až v roce 1695, kdy se konala jeho svatba – je však možné, že již nějakou dobu ve městě jako kat působil). Takto na popravišti skončily první šumperské oběti: 7. prosince 1682 Marie Sattlerová a Zuzana Voglicková (kterým byly místo pravé ruky „pouze“ uštípnuty tři prsty za znesvěcení hostie)⁸⁰ a na počátku srpna 1683 Alžběta Sattlerová, Marie Peschkeová a Kašpar Sattler. Jejich těla byla pak spálena. Jméno, které znělo v mučírně nejčastěji, bylo Kryštof Alois Lautner.⁸¹

4.2 Proces se šumperským děkanem Lautnerem

Kryštof Alois Lautner se narodil pravděpodobně roku 1622 v Šumperku, kde také studoval městskou školu. Poté odešel do Olomouce na studia kněžského povolání, později se kvůli válečným hrozbám přesunul nejprve do Landshutu v Bavorsku a následně do Vídně, kde úspěšně vystudoval filosofii a práva. Ve Štýrském Hradci pak tři roky studoval spekulativní teologii. V Olomouci přijal roku 1658 kněžské svěcení a brzy se stal farářem

⁷⁸ Tamtéž, s. 46 a 49; ŠINDELÁŘ, Bedřich. *Hon na čarodějnice*, s. 197.

⁷⁹ NEUBAUEROVÁ, Michaela – POLÁCH, Drahomír. *Zpráva o nevíře*, s. 46.

⁸⁰ SPURNÝ, František – CEKOTA, Vojtěch – KOUŘIL, Miloš. *Šumperský farář*, s. 22.

⁸¹ KREUZ, Petr. *Kouzelnické a čarodějnické procesy*, s. 377; NEUBAUEROVÁ, Michaela – POLÁCH, Drahomír. *Zpráva o nevíře*, s. 46–49.

v Dolní Moravici na Rýmařovsku, poté v obci Osoblaha. Od roku 1668 až do svého zatčení působil v rodném Šumperku, kde se těšil velké oblibě mezi obyvateli a přáteli z dětství.⁸²

Již 14. června 1680 zaslal soudce Boblig obžalobu Lautnera jeho duchovnímu představenému, biskupu Karlu II. z Lichtenštejna-Kastelkornu a taktéž o situaci informoval moravského zemského hejtmana Františka Karla Libštejnského z Kolovrat. Biskup rozhodl 24. srpna o zatčení Lautnera a zároveň stanovil komisi k vyšetřování, kde má být kromě Bobliga i ceremoniář Petr Reharmond, biskupský sekretář Eliáš Isidor Schmidt a mohelnický arciděkan (a také Lautnerův spolužák z dětství) Jiří Vojtěch Winkler. Děkan Lautner byl zatčen 18. srpna 1680 v Mohelnici, kam byl pozván svým domnělým přítelem Winklerem na konající se hody. Při hodové hostině byl Lautnerovi předložen zatýkací rozkaz a byl okamžitě odvezen do vězení na Mírově. K prvnímu výslechu došlo 30. srpna, kdy se však k ničemu dobrovolně nepřiznává, a podobně dopadl i další výslech, a to 6. prosince. V mezidobí jednotlivých výslechů měl Boblig dostatek času k získání nových výpovědí proti Lautnerovi. První konfrontace se konala 9. ledna 1681 v Losinách a vypovídali v ní Barbora Drechslerová, Anna Richterová, Barbora Rotherová a Jan Stubenvohl. Další následovala 4. února, kdy proti Lautnerovi stane Marie Sattlerová a jeho hospodyně Zuzana Voglicková, děkan ale i nadále veškerá obvinění odmítal. Bobligovi se daří během let 1681 a 1682 nashromáždit výpovědi od 36 obžalovaných svědčících proti děkanovi. Lautner byl stále vězněn na hradě Mírově a Boblig doufal, že dlouhá samota pomůže ke zlomení jeho vůle.⁸³

Příští konfrontace 23. listopadu 1682 se konala se Sattlerovou, Voglickovou a Sattlerovou dcerou Alžbětou v Šumperku. Obvinění zněla následovně: d'ábelská svatba Alžběty s (nyní již zatčeným) mydlářem Janem Přerovským, které oddal ve jménu d'ábla právě Lautner, ubití beránka na čarodějnickém shromáždění v Pustých Žibřidovicích a jiné schůzky čarodějnic na Petrových kamenech. Sattlerová také vyzradila, kde má děkan „d'ábelské znamení“ – mělo se jednat o mateřské znaménko na zádech. Po konfrontaci ze 4. února 1683 s Kašparem a Alžbětou Sattlerovými přistoupil Boblig k dalšímu řešení – užití tortury (k němuž má od biskupa povolení od konce roku 1681).⁸⁴

V šumperském vězení je tak Lautner 8., 10. a 12. března 1683 podroben tortuře. Poprvé palečnicím, dále pak španělské botě a poslední den natahování na žebřík. Vždy před začátkem tortury se snažili členové tribunálu Lautnerovi nejprve přátelsky domlouvat, ať se

⁸² SPURNÝ, František – CEKOTA, Vojtěch – KOUŘIL, Miloš. *Šumperský farář*, s. 9.

⁸³ SPURNÝ, František – CEKOTA, Vojtěch – KOUŘIL, Miloš. *Šumperský farář*, s. 19–20.

⁸⁴ Tamtéž, s. 20–22.

dobrovolně přizná, pak mu mučící nástroj představili a jelikož pořád nereagoval, došlo na samotné užití. Všechny mučící nástroje jsou použity opakovaně, a jelikož všechny stupně mučení děkan Lautner vydržel, a obhájil si tak svou nevinu, měl být propuštěn. To by ovšem znamenalo porážku Bobligova přesvědčení, ten tedy přišel s prohlášením, že je Lautner obzvláště nebezpečný čarodějník a že shromáždí nová obvinění.⁸⁵

Na Mírov se chtěl nastěhovat biskup kvůli hrozícímu tureckému nebezpečí a nechtěl tam být současně s Lautnerem a dalšími vězni, a tak vzniklo v Mohelnici nové vězení, tzv. Hexenhäusel (tedy čarodějnický domek). Boblig na jaře 1683 vyslechl ve Velkých Losinách další zadržené, Dorotu Axmannovou, Kristýnu Ottovou, Alžbětu Moserovou a Růženu Biedermannovou,⁸⁶ výpovědi dvou z nich zasílá biskupovi. 19. července znovu probíhal výslech Lautnera (ve kterém děkan upozornil na rozpory mezi jednotlivými výpověďmi zmíněných žen a stále se bránil). Další výslech se konal 10. listopadu a poslední biskupem povolená konfrontace se udála 12. června 1684 v Šumperku. Jelikož se Lautner stále nepřiznal, čekalo ho další mučení, opět ve vězení v Mohelnici, a to 14. června. Nejdříve bylo na děkanově těle hledáno d'áblovo znaménko, do kterého bylo pícháno jehlou, a vyšetřovací komisi připadalo zvláštní, že u toho děkan nekřičel bolestí – nevinný člověk by podle Bobliga takovou bolest bez křiku nevydržel. Následně byl několikrát vytažen na žebřík, až nakonec omdlívá. Komise ve strachu, že by mohl děkan zemřít, mučení na pár dní odložila. Hned 16. června se opakuje mučení vytažením na žebřík, a tentokrát děkanovi pro zvětšení bolesti zavěsili na nohy závaží. Když komise ještě pohrozila, že žádná zatvrzelost děkanovi nepomůže, v bolestech domnělé skutky přiznal. Přiznává vše, co proti němu jiní již vypověděli, potvrzuje svou účast na čarodějnických shromážděních a odřikává svou víru v Pannu Marii, svaté i církve. Jediné víry v Boha se nezřekl. Bobligovi toto však stačilo a ihned o děkanovu přiznání napsal biskupovi.

Následujícího dne Lautner všechna přiznání odvolal, když je mu však znovu připomenuto, že by mohl skončit v mučírně, raději dál vypovídá. Výslech pokračuje i 19. a 21. června, opět s Lautnerovou snahou odvolat přiznání, nakonec však 28. června podléhá a podepisuje sedmdesátistránkový protokol o své vině. Dopisem biskupovi se snažil ještě později zvrátit situaci, bylo to však již marné – 1. září 1685 je vynesena rozsudek.

⁸⁵ Tamtéž, s. 23.

⁸⁶ NEUBAUEROVÁ, Michaela – POLÁCH, Drahomír. *Zpráva o nevíře*, str. 43 – všechny zmíněné jsou upáleny 18. 11. 1683 a stejný den je s'ata ještě jistá Růžena Schnaubelová.

Jsou v něm vyjmenována všechna obvinění a požadavek, aby byl Lautner zbaven všech duchovních hodností a úřadů, ještě před jeho upálením.

A tak byl 18. září 1685 přiveden do mohelnického kostela k odsvědění, kde Lautnerovi biskup Breuner cihlou dřel místa, kde byl pomazán a následně ho i kopl. Tím byl akt odsvědění dokonán, a i přes poslední snahu protestovat byl Lautner předán katovi. Lautner se před vystoupením na hranici pokřižoval, poté byl přivázan řetězem a provazy ke sloupu a na krk mu byl zavěšen sáček se střelným prachem. Střelný prach však nezafunguje, a tak je Kryštof Alois Lautner zaživa upálen 18. září 1685. Dav přihlížejících jen slyšel z plamenů zvolání nejsvětějších jmen.⁸⁷

4.3. Závěr severomoravských procesů

S Lautnerovou smrtí severomoravské čarodějnické procesy neskončily, pokračovaly přes 10 let až do roku 1696 (kdy byly zastaveny) a poslední vězněné osoby obviněné z čarodějnictví dokonce umírají ve vězení až někdy mezi lety 1701 až 1710. Ještě roku 1703 byl také popraven a následně pro čarodějnictví upálen jistý Adam Donig, který již nespadá mezi oběti odsouzené soudcem Bobligem. Jindřich František Boblig se totiž s koncem procesů vrátil do Olomouce, kde 27. ledna 1698 umírá.⁸⁸ Od smrti Lautnera bylo ve Velkých Losinách upáleno (popř. státo/oběšeno a následně spáleno) ještě 23 osob a dalších 5 umírá v mučírně či ve vězení. V Šumperku bylo číslo nižší, jedná se o 4 popravené a jednu osobu, která zemřela ve vězení.⁸⁹

⁸⁷ NEUBAUEROVÁ, Michaela – POLÁCH, Drahomír. *Zpráva o nevíře*, s. 47; SPURNÝ, František – CEKOTA, Vojtěch – KOUŘIL, Miloš. *Šumperský*, s. 24–30; SPURNÝ, František. *700 let města Šumperka: 1276–1976: Sborník*. Měst.NV, Šumperk, 1976, s. 34–35.

⁸⁸ KREUZ, Petr. *Kouzelnické a čarodějnické procesy*, s. 380.

⁸⁹ NEUBAUEROVÁ, Michaela – POLÁCH, Drahomír. *Zpráva o nevíře*, s. 43–44 a 49–50.

5. Komparace a interpretace

Hlavní část mé bakalářské práce usiluje o srovnání podobnosti obou případů čarodějnických procesů a také o zhodnocení interpretace těchto procesů v dosavadní literatuře. Středem mého zájmu je kriticky analyzovat tvrzení sekundární literatury věnující se tomuto tématu. Mezi kritéria zkoumání daných proměnných a jejich hodnocení patří určení a srovnání podobnosti obou procesů, např. rozdílného počtu vyslychaných odsouzených osob, jejich genderu, sociálního postavení a dalšího. Co se týče časového ohraničení komparovaných jevů, tak v případě Krupiny se při interpretaci čarodějnických procesů jedná o období mezi lety 1662 a 1741 a u severomoravských procesů o období od roku 1678 do 1696, kdy probíhají srovnávané velké čarodějnické procesy.

5.1 Právní normy a soudy

Od 16. do 18. století začíná jedinec na území českých zemí podléhat kromě povinností vůči státu i řadě příkazů a zákazů, zkrátka vzrůstá počet zákonů. Již Karel V. ve svém trestním řádu „*Constitutio Criminalis Carolina*“ (který však neměl platnost na Moravě) z roku 1532 umožňuje neomezené užití útrpného práva, a „Práva městská království českého“, jinak také nazývaná Koldínův zákoník, jsou kodifikací městského práva vydanou roku 1579. Koldínův zákoník jako první definoval čarodějnictví jako zločin a byl platný po celou dobu severomoravských procesů (a déle). V době severomoravských čarodějnických procesů bylo platné nejen psané právo, ale i právo zvykové, obyčejové, nepsané. Takovou pravděpodobně nejrozšířenější procesně–právní příručkou té doby bylo dílo profesora Benedikta Carpzova ml., *Practica nova imperialis Saxonica rerum criminalium*. Krutost rozsudků za čarodějnictví tak odpovídala praxi tehdejší doby, především té obyčejové, neoficiálně byly tresty také stvrzeny apelačním soudem (díky tzv. právním naučením pražského apelačního soudu, pojednávajícím právě o adekvátních trestech za přestupky jako je čarodějnictví).⁹⁰

Vzniklo tak hrdelní soudnictví, které prakticky uplatňuje trestní právo a dělá z něj nástroj, který může ochraňovat nejen vládnoucí třídu, ale i všeobecné zájmy daného společenství skrze stíhání osob a skupin provozujících činnost, jež byla dle platných norem své doby považována za trestnou. Hrdelní soudy také mohly ukládat celé spektrum trestů a vynášely i rozsudky smrti. Hrdelních soudů se na našem území vyskytuje v té době na několik set. Takovým tribunálům tak podléhá naprostá většina obyvatelstva, kromě šlechty

⁹⁰ DILLINGER, Johannes, ed. *The Routledge history of witchcraft*, s. 170–172; KREUZ, Petr. *Kouzelnické a čarodějnické procesy*, s. 84–87; MUCHEMBLED, Robert. *Magie a čarodějnictví v Evropě od středověku po současnost*, s. 191.

a také duchovních, kteří spadají pod své konzistoře, speciální církevní soudy (proto se i v případě Lautnera čeká na rozhodnutí biskupa a jeho kanceláře). Mezi vybavením každého hrdelního soudu se nacházely mučící nástroje, pranýř, popraviště a vězení. Kata, který vykonával torturu a tresty, běžně menší obce neměly – najímaly si jej z okolních měst. Vězení byla v této době spíše nevybavena – hygiena a bezpečnost jsou zcela nedostačující (není tedy divu, že se mnozí pokouší o útěk či sebevraždu – viz proces s Janem Stubenvohlem).

V roce 1548 byl zřízen pražský apelační soud a jakožto i odvolací stolice od městských soudů. Přináší to státní zásah do hrdelního soudnictví doposud samostatně rozhodujících měst, a navíc i prodloužení veškerých vyšetřování (kvůli písemné komunikaci).⁹¹ Apelační soud měl zásadní pravomoc v potvrzování trestu smrti, který předtím vznesl níže postavený tribunál (tedy jakýkoliv hrdelní soud byl podřízen pražskému apelačnímu soudu). Svou soudní pravomoc rozšiřuje i na území Moravy v roce 1700.⁹² Losinský patrimoniální tribunál (který však nebyl stejného postavení jako městské hrdelní soudy) musel rovněž informovat apelační soud o každém procesu s navrhovaným rozsudkem, včetně záznamů o výsleších, konfrontacích i užití tortury. Až tato soudní instance, v jejímž čele zasedali přední právníci, tak rozhodovala o konečném výsledku procesu.⁹³

V patrimoniálním tribunálu Velkých Losin kromě Bobliga jako předsedy zasedali hejtman Adam Vinarský, rentmistr Kristián Meyer⁹⁴, purkrabí František Václav Vraný, správce panských hamrů Jan Richter a polesný Kryštof Zeidler. K pomocníkům patřil i kat Jakub Hay, nazývaný německy Jokel, k ruce při mučení mu byl i jeho bratr Bartoloměj a syn Hanuš, občas i manželka Zuzana, která měla na tělech žen hledat ďáblova znamení.⁹⁵ Díky postupnému přibývání obviněných ze širšího území byl zřízen v srpnu 1679 v Šumperku další vrchnostenský soud se stejným zaměřením, opět s Bobligem v čele (Boblig tuto funkci přijímá až v prosinci téhož roku, i když obviněná z lichtenštejnského panství, Marie Sattlerová, je zatčena a vyslýchána již ke konci listopadu). V roce 1681 byl šumperský soud rekonstruován a zasedají v něm tři hlavní představitelé města, a to knížecí rychtář František Ferdinand Gaup,

⁹¹ PÁNEK, Jaroslav. *Městské hrdelní soudnictví v pozdně feudálních Čechách (Výsledky, problémy a perspektivy studia)*, s. 693–706.

⁹² DILLINGER, Johannes, ed. *The Routledge history of witchcraft*, s.171.

⁹³ NEUBAUEROVÁ, Michaela – POLÁCH, Drahomír. *Zpráva o nevěře*, s. 35–36.

⁹⁴ Tamtéž, s. 34 – jinak také nazývaný důchodní.

⁹⁵ Tamtéž, s. 37; ŠINDELÁŘ, Bedřich. *Hon na čarodějnice*, s. 189.

purkmistr Jan Dominik Beck a městský písař (jenž se stane později purkmistrem) Šebestián Flade.⁹⁶

Na území dnešního Slovenska se od přelomu 10. a 11. století uplatňovaly dekry krále Štěpána I. Uherského, v nichž již můžeme najít lehké tresty pro provozovatele magie. Čarodějnice podle nich měla být předána duchovním a ti ji měli vrátit na správnou cestu víry. Pokud se čarodějnice nepoučila, měla ještě tři další možnosti, při každé z nich jí bylo vypáleno znaménko (na prsa, záda a čelo ve tvaru kříže). Jestliže měla taková osoba už 3 znaménka a byla obviněna počtvrté, byla přenechána světské vrchnosti a právu. Taktéž král Ladislav (1077–1095) ponechal na církvi (a přímo na biskupovi) rozhodování o osudu čarodějnic. Až do konce 15. století platí „Decretum“ krále Kolomana, vládnoucího v letech 1095–1114. Král Koloman dokonce vůbec v existenci čarodějnic neměl věřit. Přesto se od 16. století začínají soudit osoby obviněné z deliktu magie i na Slovensku, především díky soudní pravomoci jednotlivých žup (stolic) a městských rad – právní normou jsou dekry Štěpána I., konkrétně ten o souzení osob, které někoho otrávil, jelikož odůvodňoval a povoloval trest smrti. K usvědčení čarodějnice není potřeba ani tak její přiznání, jako dostatek výpovědí dalších vyslýchaných.⁹⁷

V Krupině představoval městskou správu rychtář a rada, kteří měli i soudní pravomoc (a v tomto se nelišili od hrdelních soudů na českém území). Rychtář mohl drobné přečiny projednávat sám, u větších však museli být přítomni minimálně tři radní, a v případě souzení zločinů či urážek (samotného rychtáře nebo rady) se musel dostavit plný počet, tedy 12 členů užší městské rady. Městská rada také zastávala správní a výkonnou funkci, rozdělovala se na užší (12 členů), širší (24 členů) a volenou obci (60 členů). Zpočátku byla celá rada německé národnosti, později (1611) je zavedena povinnost volby rychtáře zástupci všech tří národů (německého, slovenského a maďarského) a v užší radě má zasednout 6 Němců a Slováci i Maďaři mají mít po 3 členech. Podobně byly obsazovány i další posty městské rady, aby v nich nedošlo k nerovnováze národností (např. při nedostatku Maďarů má být vybráno z řad Slováků). Městská rada měla již zmíněnou soudní pravomoc, mohla rozhodnout o zabavení majetku, uvěznění, peněžitých i tělesných trestech a o trestu smrti. Tresty bývaly obvykle nepřiměřeně tvrdé. Dalším členem městské rady byl notář, který vedl všechny písemnosti města, do městské knihy zaznamenával usnesení a rozsudky a byl svázán

⁹⁶ KREUZ, Petr. *Kouzelnické a čarodějnické procesy*, s. 375; SPURNÝ, František. *700 let města Šumperka*, s. 34.

⁹⁷ HOLÁK, Ján. *Beda odsúdeným: ako sa za feudalizmu súdilo na Slovensku*, s. 77, 139–140 a 221–226.

úředním tajemstvím. V 18. století přibývá například i funkce archiváře. V případě čarodějnických procesů stál v čele vyšetřování tzv. *fiskus* čili městský úředník a jeden ze členů rady, dále pak především rychtář a členové městské rady.⁹⁸

Změnu pro celou monarchii přinesla až panovnice Marie Terezie, která zrušila 1. ledna 1776 užívání tortury. I když pokračoval boj proti nevědomosti a pověrčivosti, právně zakotvená změna přišla až za vlády syna Marie Terezie, Josefa II., v novém trestním zákoníku z roku 1787. V něm již nenalezneme formulaci jakéhokoliv souzení čarodějnictví jako deliktu – josefinské a všechny následující soudy odmítaly udání takových osob. Přesto trvalo ještě dlouhou dobu, než byla víra v čarodějnice z řad prostého lidu úplně vymýcena.⁹⁹

5.2 Počet obětí a počet vyslychaných osob v poměru k odsouzeným

Severomoravské procesy trvaly 18 let (1678–1696) a oproti krupinským, odehrávajícím se s delšími přestávkami dlouhých 79 let (1662–1741), se i liší způsobem výslechu. V Krupině bylo mnohem větší množství svědků, kteří pouze vypovídali o činnostech domnělých čarodějnic a ve většině případů nebyli sami obviněni. Naopak v severomoravských procesech nebyli takto dotazováni svědci, výslech vždy probíhal až u již podezřelých osob, které byly i usvědčeny z čarodějnictví. To přináší i velké rozdíly v poměru vyslychaných a odsouzených.

Ve Velkých Losinách bylo vyslycháno 57 osob z nichž 7 zemřelo v mučírně nebo vězení a jednomu se podařilo utéci. Jednalo se o Jana Bedřicha Koppa, podezřelého z krádeže srdce švagrové a vraždy bratra hraběnky z Galle. Kopp byl v době, kdy začalo jeho stíhání, hejtmanem ve vesnici na území Kladska. Na žádost Koppova vydání ze Slezska odpovídá on sám i slezské kolegium s obavou z nestranného losinského soudního řízení vedeného v nenávisti a zášti. I přesto je Kopp 3. dubna 1681 zatčen najatým strážmistrem a dopraven do Velkých Losin. Je obviněn ze zmíněných deliktů, ono ukradené srdce měl využívat k magickým praktikám. V březnu 1682 utekl z vězení a cestou ještě varoval faráře Bapsta před Bobligovými záměry.¹⁰⁰ Nikdo už ho pak nedopadl.¹⁰¹ Konečné číslo obětí se tak rovná 56.

⁹⁸ MAJTÁNOVÁ, Mária – MAJTÁN, Milan. *Krupinské přísne právo*, s. 10; ZREBENÝ, Alexander. *Z feudálních dejin Krupiny*, s. 77–95.

⁹⁹ KOČÍ, Josef. *Čarodějnické procesy*, s. 169; KREUZ, Petr. *Kouzelnické a čarodějnické procesy*, s. 389–390; ŠINDELÁŘ, Bedřich. *Konec „hony na čarodějnice“ v tereziánské době u nás*. SPFFBU C 17, 1970. Dostupné z: <https://digilib.phil.muni.cz/node/17424>; s. 89–91.

¹⁰⁰ Více viz výše s. 17 a 18.

¹⁰¹ NEUBAUEROVÁ, Michaela – POLÁCH, Drahomír. *Zpráva o nevíře*, s. 40–41.

V Šumperku bylo vyslýcháno 28 osob, z toho 24 jich bylo popraveno/upáleno, jeden muž umírá ve vězení. Dvě ženy, Salomena Heinrichová a Zuzana Prosingarová jsou osvobozeny, i přesto že se přiznávají – Prosingarová je možná propuštěna proto, že stejně svého muže přehnaným pitím přivedla na mizinu a ten by tak pravděpodobně neměl na zaplacení výdajů za její popravu a pobyt ve vězení.¹⁰² Poslední osobou, která přežije výslech a je propuštěna, je Magdalena Peschkulinová, v době procesů pětadesátiletá žena. Obvinila z čarodějnictví dalších 43 lidí, a to naprosto dobrovolně a ještě dodala, že vše říká čestně a je to pravda. Nakonec byla obžalována ze zabití svých manželů, kdy proti druhému z nich měla použít jakousi kuličku, vyrobenou z podrážky své pravé boty, hostie a chlupů manžela, čímž ho usmrtila. Vyvázne však živá, kat jí měl jen sešít „nevymáchanou hubu“, jak o ní říkali u tribunálu.¹⁰³ Dohromady se v severomoravských procesech jednalo minimálně o 82 mrtvých (v mučírně, vězení, upálených, setnutých nebo oběšených – zkrátka všech, kteří se stávají obětmi procesů) a o 85 vyslýchanych a obviněných. Ani jedno číslo však nemusí být kompletní.

V Krupině jsou počty úplně jiné. První proces s čarodějnicí, který byl v Krupině veden, se udál roku 1620. Andreas Kramer tehdy na magistrátu obvinil Zuzanu Semelínovou. V městské knize je německy uvedeno, že mu žena měla očarovat dítě, které osleplo, nechťelo jíst, a tím pádem už ani žít nemohlo. Zuzana byla zatčena, při mučení se přiznala a vypověděla všechny újmy, které způsobovala sousedům: na ulici vylila vodu, ve které vykoupala žábu, a tím měla zavinit smrt uschnutím tomu, kdo tudy jako první půjde. Také jmenovala další dvě ženy, se kterými se měly přeměňovat na kočky a přivolávat bouřku, mráz a kruté vichry, aby tím zničily úrodu ovoce. Tyto dvě čarodějnické pomocnice se přiznaly, a tak je spolu se Zuzanou nechal magistrát katem setnout a těla zakopat (i když je v této době zvykem zaživa upalovat).¹⁰⁴ Tento soud a jeho 3 oběti však nepovažuji za součást krupinských procesů, vzhledem k následující dlouhé pomlce (více viz výše s. 6). V letech 1662 až 1741 bylo popraveno nebo zaživa upáleno na 40 osob, vyslýcháno bylo však ke všem případům přes 1500 svědků (a to u některých procesů nemáme dochované písemnosti, takže i toto číslo je nižší než předpokládaný reálný počet vyslýchanych).¹⁰⁵

Hlavní odlišností je, že v severomoravských procesech bylo za kratší časový úsek dohromady odsouzeno a popraveno více osob než v těch krupinských. Tento rozdíl je možné

¹⁰² Tamtéž, s. 48.

¹⁰³ Tamtéž, s. 48–50.

¹⁰⁴ MAJTÁNOVÁ, Mária – MAJTÁN, Milan. *Krupinské přísne právo*, s. 17.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 17–152; DENEŠ, Dušan. *Čarodějnicke procesy v meste Krupina* [cit. 12. 5. 2023].

vysvětlit mimo jiné i tím, že v době krupinských procesů, je celá oblast Slovenska (Uherského království) ohrožována tureckými nájezdy. Především se to týkalo celého banskobystriického kraje, ve kterém jsou na župním shromáždění ve Zvolenu roku 1652 pro město Krupina určeny oddíly pěchoty, aby byla zvýšena obrana (jelikož se Krupina nachází v tomto roce v bezprostředním ohrožení). Na jaře 1654 je z města a okolních obcí odvedeno Turky množství obyvatel. Krupina je donucená zesílit stráž, proto žádá o pomoc i okolní města a župy jiných krajů.¹⁰⁶ Turecké nebezpečí se průběžně vzdalovalo a přibližovalo, takže se poddaní i městská rada měli neustále čeho strachovat – usuzují proto, že mohlo jít o jeden z faktorů, který mohl ovlivnit způsob, jakým krupinské čarodějnické procesy probíhaly a mohl to být zároveň důvod, proč nebyl odsouzen tak vysoký počet osob. Vnější nepřítel však nutně nemusí znamenat, že by radní páni zapomněli i na nepřitele vnitřního, proto se stále jedná pouze o domněnku.

5.3 Formy vyšetřování a souzení včetně právních norem a použití tortury

V severomoravských procesech byly v činnost uvedeny dva tribunály: velkolosinský a šumperský. Jejich hlavní odlišností je, že pražskému apelačnímu soudu podléhá pouze velkolosinský tribunál (viz výše, kapitola 5.1). Šumperský byl podřízen zemskému soudu Opavského knížectví (knížeti Lichtenštejnovi) a vyšší instancí byl pouze panovník.¹⁰⁷ Členové soudu byli většinou rovněž členové městské rady, popř. duchovní (např. mohelnický arciděkan Jiří Vojtěch Winkler).

Podezřelým se v případě severomoravských procesů stal člověk na základě obvinění od jiného, již zatčeného člověka. Vyslýchání svědků nebylo třeba, většinou byla obviněná osoba brzy také zatčena. Výslech probíhal nejprve bez užití tortury, doznání však byla nakonec vždy vynucována mučením. Běžnou praxí bylo taktéž hledání ďábelského znaménka na těle domnělých čarodějnic. Jako příklad průběhu čarodějnického procesu a následného nespravedlivého jednání tribunálu uvedu ve zkratce proces s manželi Peschkeovými:

Marie Peschkeová patřila mezi první tři ženy zatčené v Šumperku. Je podrobena všem stupňům tortury (palečnicím, španělské botě a natahování na žebřík) a k ničemu se nedoznává. Tribunál dokonce nařídil, aby byla při mučení vyzvednuta do vzduchu, a nemohla tak z půdy čerpat sílu od ďábla. Nakonec je však Marie pravděpodobně Bobligem

¹⁰⁶ ZREBENÝ, Alexander. *Z feudálních dějin Krupiny*, s. 42–60.

¹⁰⁷ KREUZ, Petr. *Kouzelnické a čarodějnické procesy*, s. 84–88.

podvedena, když s příslibem bezpečí pro svého muže a děti vypovídá proti ostatním. Je upálena 2. srpna 1683. Její muž, Jindřich Peschke, je zatčen v červnu 1684 (v té době se stará o své 4 děti a dalších 10 sirotek po svých bratrech) a je taktéž podroben všem třem stupňům tortury, ale dlouho odolává. Nově je tak mučen i pálením svící. Konfrontován byl i s prýmkařem¹⁰⁸ Bittnerem – prýmkař ale svá obvinění tváří v tvář Peschkemu odvolal. Peschke měl být podle práva osvobozen, protože vydržel všechny stupně tortury a k ničemu se nepřiznal, je však ponechán ve vězení, kde roku 1696 umírá.¹⁰⁹

Procesy v Krupině probíhaly podobně. Na rozdíl od těch severomoravských, tam však osoby z čarodějnictví obvinil před městskou radou často jiný obyvatel města anebo městský soud záměrně uskutečnil výslechy¹¹⁰, aby získal jména domnělých čarodějnic.¹¹¹ V krupinských procesech figurovala většina vyslýchaných pouze jako svědkové, kteří vypovídali o provinění několika již zadržených čarodějnic. Naopak v severomoravských procesech se nepraktikoval výslech svědků, kteří jsou nevinní, obvinění bylo založeno na výpovědi ostatních již obviněných osob. Jinými slovy, pokud byl v severomoravských procesech někdo vyslýchán, musel již být zatčen pro čarodějnictví a probíhal s ním samotným proces – tak tomu v krupinských procesech nebylo.

Na základě výslechů svědků byla krupinskou městskou radou obžalovaná osoba zatčena a seznámena s obviněním. Pak se přistoupilo k výslechům, jejichž cílem mělo být usvědčení obžalovaného. Pokud se jedinec nepřiznal dobrovolně, následoval výslech za užití tortury, který měl donutit osoby k výpovědi. Ján Holák (1974) píše, že na území Slovenska v době čarodějnických procesů nebyla při výsleších tortura v tehdejších normách nijak zakotvena – jednalo se o právní obyčej, dlouhodobě zažitý, a proto i užívaný.¹¹² Obecně také při užívání tortury platilo, že by nemělo na mučeném zanechat trvalé fyzické následky – což nebylo vždy dodržováno.

Jak je již uvedeno například v procesu s Juditou Pelionis (kapitola 3.2), nejčastějším způsobem mučení v krupinských procesech bylo: užití palečnic či španělské boty, pálení svíčkami a otýpkou, mučení na dřevěném koni, svazování předloktí provazem, vytažení

¹⁰⁸ JANOTKA, Miroslav – LINHART, Karel. *Zapomenutá řemesla: vyprávění o lidech a věcech*. Praha: Prémie Nakl. Svoboda, 1984. Dostupné z: https://is.muni.cz/el/1421/jaro2012/UJ_41/um/32695973/T_7_-_Slovníček_remesel.pdf – Prýmkař je řemeslník vyrábějící textilní prýmky, tkalouny, šňůry, které mohly být jednoduché nebo zdobené (perlami, korálky), dále prodával třeba ozdoby na dámské šaty.

¹⁰⁹ NEUBAUEROVÁ, Michaela – POLÁCH, Drahomír. *Zpráva o nevíře*, s. 46–50.

¹¹⁰ Viz kapitola 3.1, kdy roku 1699 nechává městský soud vyslýchat 90 osob.

¹¹¹ Kapitola 5.2 – proces se Zuzanou Semelínovou a kapitola 3.1 – proces z roku 1728.

¹¹² HOLÁK, Ján. *Beda odsúdeným: ako sa za feudalizmu súdilo na Slovensku*, s. 109.

jedince do výšky a následné zavěšování závaží na nohy, aby došlo k vykloubení rukou i nohou. Jednalo se tedy o užití všech (tří) stupňů tortury. V městských knihách je pak zapisováno, že obviněný mučený jedinec učinil doznání „dobrovolně a při užití útrpného práva“. Městské rady¹¹³ většinou při výslechu nezajímaly motivy jedince pro spáchání daného činu, ale jeho způsob a průběh. Když městská rada shromáždila dostatek výpovědí svědků a ideálně i „dobrovolné“ (nebo při mučení vynucené) doznání obviněného, zapisoval se vnesený rozsudek do protokolu procesu. V případě trestu smrti se dle formálního postupu mělo třikrát konat zasedání rady, aby byl opravdu třikrát odsouhlasen vnesený rozsudek¹¹⁴ – zda se takto postupovalo i v případě čarodějnických procesů však bohužel nevíme. Rychtář měl pak odsouzenému a přítomným přednést rozhodnutí o trestu smrti. Odsouzený byl předán katovi a brzy byla i vykonána poprava na popravišti za městem, za přítomnosti minimálně dvou členů městské rady a řady přihlížejících.¹¹⁵

V procesech na severní Moravě i v Krupině byla mučena většina osob vyšetřovaných pro čarodějnictví. Výjimkou jsou pouze případy, kdy byl někdo obviněn, ale nakonec se nenalezl dostatek důkazů pro pokračování procesu (např. proces z roku 1723 s Martinem a Dorotou Koziarovými – viz kapitola 3.1). Mučení bylo obvykle opakováno a postupně se přecházelo k vyššímu stupni mučení (čili horšímu mučicímu nástroji). U řady obětí sice nemáme dochovány zápisy z průběhu procesů a mučení, ale vzhledem k tomu, že byly tyto lidé nakonec odsouzeni, můžeme u jejich procesů jistou formu užití tortury předpokládat. Podotknout také musíme, že tribunál mučil své oběti nejen fyzicky, ale i psychicky, tudíž v tomto aspektu jsou krupinské a severomoravské procesy shodné. Stejně bylo v těchto případech i postupování od lehčího stupně mučení k těžšímu.

5.4 Gender a sociální postavení odsouzených osob

V severomoravských čarodějnických procesech máme oproti procesům krupinským lépe zachované informace o sociálním postavení a prostředí, ze kterého souzené osoby pocházejí. Co se týče genderu osob, v obou případech jsou nejvíce odsuzovány ženy.

Ve Velkých Losinách bylo vyslycháno zmíněných 57 osob, jeden muž uprchl. Ze zbývajících 56 osob odsouzených k trestu smrti bylo pouhých 10 mužů, z nichž první byl upálen 10. července 1681 a poslední umírá ve vězení někdy v rozmezí let 1701–1710.

¹¹³ Viz kapitola 5.1 - městská rada měla již zmíněnou soudní pravomoc, členové rady byli zároveň členy soudu.

¹¹⁴ HOLÁK, Ján. *Beda odsúdeným: ako sa za feudalizmu súdilo na Slovensku*, s. 119.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 108–119.

Tím prvním upáleným mužem byl Jan Stubenvohl, který nevydržel nátlak a kruté zacházení a pokusil se 21. prosince 1679 ve vězení o sebevraždu, kdy si bodá nůž do levé části prsou, ale srdce mýjí. Hejtman Vinarský následující den píše o incidentu v dopise Bobligovi, mluví v něm o „šelmě Janu Stubenvohlovi“ a o svém úmyslu Jana i druhou odsouzenou, hospodyni Barboru Drachslerovou, ihned odvést na mučidla (jen co obdrží svolení od hraběnky). Právě u Jana, jako u jediného muže, známe jeho sociální postavení – pracoval jako hradní sklep mistr a u výslechu 11. září 1680 uvedl, že je mu 49 let. Měl manželku Zuzanu, se kterou vychovával 3 děti – dvě malé dcery a syna, který byl povoláním jirchář, řemeslník zabývající se zpracováním kůže.¹¹⁶

Mezi 46 odsouzenými ženami nalezneme žebračku (Marina Schuchová), porodní bábu (Dorota Gröerová), mlynářku (Marina Züllichová), manželku zámeckého sklepmistra (Zuzana Stubenvohlová), postarší selku (Anežka Koppová), manželku správce z panství Třemešek (Marie Peterová), lazebnici (Dorota Biedermannová), papírnici (Barbora Göttlicherová), zámeckou hospodyni (Barbora Drechslerová) či schovanku faráře (Alžběta Moserová). Mezi nejběžnější způsob, jakým byly ženy popravovány, patří upálení zaživa a ke konci procesů se nejčastěji jedná o škrčení a následné spálení těla – 4 ženy byly takto oběšeny a pak upáleny. Mezi lety 1688 a 1689 je přímo katem uškrceno a upáleno 5 žen a 3 muži.

Na Šumpersku bylo z celkem 25 odsouzených 19 žen a 6 mužů, jeden z nich, Ondřej Peschke, umírá roku 1696 ve vězení. Všechny ženy jsou popraveny/upáleny s výjimkou jisté Evy Umblaufové z Frakštátu – ta je údajně d'áblem uškrcena ve vězení v roce 1684, protože při vyslýchání vypovídala proti členům tribunálu, které měla na sabatech potkávat.

Mezi nejzámožnější odsouzené patří barvířova rodina Sattlerových (Marie, Kašpar a jejich dcera Alžběta), Kašpar byl v minulosti i šumperským konšelem a purkmistrem. Dále se mezi bohaté řadí vdovec mydlář Jan Přerovský, který se ucházel o ruku Alžběty Sattlerové. Když byl Přerovský uvězněn, podařilo se mu s pomocí jednoho ze žalávníků, Tobiáše Rohnera, propašovat zprávu svému bratrovi, který byl převorem kartuziánů v Králově Poli u Brna. Ten začal ihned jednat, u knížete Lichtenštejna i samotného císaře Leopolda I. Soudce Boblig brzy zjistil Rohnerovu spolupráci s mydlářem, a ten pak musel raději utéci i s rodinou právě do Králova Pole, kde ho zaměstnal a z vděčnosti ochraňoval

¹¹⁶ KOČÍ, Josef. *Čarodějnické procesy*, s.103–104; NEUBAUEROVÁ, Michaela – POLÁCH, Drahomír. *Zpráva o nevěře*, s. 40.

převor, mydlářův bratr. Jelikož Bobligovi převor odmítá později Rohnera vydat, mstí se alespoň na jeho matce, Ester Rohnerové, která je popravena 14. 4. 1684. Císař mezitím rozhodl, že nemá být mydlář odsouzen, dokud se sám dobrovolně nepřizná. Soudce Boblig však údajně toto před mydlářem zamlčel, a naopak mu sliboval volnost, když se dobrovolně přizná. Přerovský tedy vypovídal a skončil také 14. 4. 1684 na hranici.¹¹⁷

Další bohatou postavou procesů byl výrobce látek a bývalý městský rychtář Jindřich Peschke, jehož žena Marie končí ve vězení dříve než on.¹¹⁸ Mezi dalšími oběťmi bychom kromě výše zmíněných mohli najít také například faráře a děkana (Kryštof Alois Lautner – viz kapitola 4.2), jeho služebnou (Zuzana Voglicková), řemeslníka vyrábějícího textilní přýmky (Jindřich Bittner) nebo perníkáře (Bedřich Winter).¹¹⁹

Mezi krupinskými oběťmi byl pouze jeden muž upálen zaživa (Pavel Slama) a jeden exhumován a spálen posmrtně (Martin Koziar), zbylé domnělé čarodějnice byly ženy (většina byla upálena zaživa, jen pár z nich je nejprve sřato a poté byla jejich těla spálena). Sociální postavení odsouzených i svědků není ve většině případů nijak blíže specifikováno. Pravděpodobně nejvýše postaveným obviněným je Michal Korčok. Ján Fabrícius, městský rychtář z roku 1697 nechal kvůli němu v letech 1692 a 1695 vyslýchat 13 svědků. Jeho cílem bylo prokázat vinu Michala Korčoka a jeho ženy, aby tím bylo posíleno Fabríciovo postavení u městské rady a Korčok byl znemožněn. Fabrícius se opírá v tomto případě o fakt, že v roce 1675 byla upálena Korčokova matka. Fabrícius to předhazuje Korčokovi, ale neúspěšně – i přes výslechy se nakonec žádný soud nekonal, jelikož se Michal Korčok stal radním pánem a roku 1712 krupinským rychtářem.¹²⁰ Na základě výpovědí svědků se můžeme domnívat, že další odsouzená osoba, Judita Baranová, manželka koláře Pauliniho, se věnovala lidovému léčitelství – od jisté Doroty Sviatkové se dozvídáme, že vdova Martonová nechala pro Juditu poslat, když jí onemocněl syn (který však onemocněl údajně proto, že před Juditiným domem sbíral třísky).¹²¹

¹¹⁷ NEUBAUEROVÁ, Michaela – POLÁCH, Drahomír. *Zpráva o nevíře*, s. 48; ŠINDELÁŘ, Bedřich. *Hon na čarodějnice*, s. 200.

¹¹⁸ Viz výše, kapitola 5.3.

¹¹⁹ MAJTÁNOVÁ, Mária – MAJTÁN, Milan. *Krupinské přísne právo*, s. 47–50.

¹²⁰ Tamtéž, s. 43–46.

¹²¹ Tamtéž, s. 92–100.

Mezi svědky nalezneme mlynářky a mlynáře (Barbora, manželka mlynáře Matěje¹²²), holiče¹²³, vdovy a jiné ženy, u nichž je vždy uváděno, či byly manželky (např. Anna, manželka Juraja Šebestanyho, Ilona, manželka Bereksásiho...¹²⁴).

Nedostatek informací o sociálním postavení odsouzených osob je způsoben i tím, že při výslechu nebyly osoby vůbec na své povolání dotazovány – například v krupinském procesu byla jistá Judita Pelionis (viz kapitola 3.2) požádána, aby uvedla své jméno, a ostatní otázky při výslechu se pak už věnovaly pouze jejím domnělým čarodějnickým praktikám.¹²⁵ Otázkou zůstává, zda obviněné osoby nebyly vůbec dotazovány či zda takové informace pouze nebyly zapisovány do protokolů z procesů. Jednoznačně však vyplývá, že informace o sociálním postavení osob se nejčastěji dochovaly, pokud byla obviněná osoba zámožná nebo zastávala ve městě významnou funkci; v případě Krupiny to byl výše zmíněný rychtář Michal Korčok (který však není odsouzen) a v severomoravských procesech například šumperský konšel a později i purkmistr Kašpar Sattler (popraven 2. 8. 1683).

5.5 Posmrtná odsouzení

Jediným posmrtně odsouzeným v Krupině je Martin Koziar, který byl poprvé obviněn již na podzim 1723, ale umírá nakonec přirozenou smrtí. Jeho ostatky byly později při procesech v roce 1741 exhumovány a spáleny, protože se prý jednalo o velice nebezpečného čarodějníka.¹²⁶ Martin měl podle výpovědí bít svou ženu. Takto promlouvá vyslychaná Anna, manželka Jána Paldiaka (Majtánová, Majtán 1979): „*Kdy sa skrze kravy s fatensom povadila, hrozila sa fatensovi: „Počkaj, bezdetnica bezdietka!“ A že jej v oči povedala fatens: „Prihrozila si sa mi, jestli sa mi niečo stanie alebo mojmu dobytku, dam ťa spaliti!“ Ale že se jej ništ nestalo. Počula i od Balažky, že Koziar Martin bijal svoju ženu Doru a na reťas ju vešal a hovoril jej, že ju zatel bude bijati, kym taka nebude ona, jako je on.*“¹²⁷

V severomoravských procesech nedojde k žádnému posmrtnému odsouzení, všichni, kteří vinou tribunálu a jeho rozhodnutí zahynou, byli již označeni za čarodějníky a čarodějnice v době jejich úmrtí. Dochází samozřejmě k posmrtným upálením, kdy je osoba

¹²² Tamtéž, s. 105.

¹²³ Tamtéž, s. 125 a 194; holič, kadeřník „Alexander Ponikai, barbier“, další také v Krupině v roce 1683 působící holič „Žigmund Bočardy“.

¹²⁴ Tamtéž, s. 114–115.

¹²⁵ Tamtéž, s. 139.

¹²⁶ Tamtéž, s. 85–91.

¹²⁷ Tamtéž, s. 89.

nejprve z milosti s'ata nebo uškrcena. Podobně dopadaly i oběti, které zemřely dříve, na mučidlech nebo ve vězení – exhumováno bylo takto i tělo Davidové, která umírá ve vězení, a v srpnu 1679 je spáleno s ostatními ženami na hranici (spolu s Marinou Schuchovou, Dorotou Gröerovou a Marií Züllichovou).¹²⁸ Na rozdíl od krupinských procesů tedy nedošlo v Šumperku nebo Velkých Losinách k posmrtnému odsouzení.

5.6 Interpretace obou případů v dosavadní literatuře

V případě severomoravských procesů jsem jako zdroj použila již výše zmíněné knihy: *Čarodějnické procesy: z dějin inkvizice a čarodějnických procesů v českých zemích v 16. a 18. století* (Kočí, 1973), *Kouzelnické a čarodějnické procesy v českých zemích a ve střední Evropě* (Kreuz, 2022), *Zpráva o nevíře: o historii čarodějnických procesů Slezska a severozápadní Moravy* (Neubauerová, Polách, 2010) a *Hon na čarodějnice: západní a střední Evropa v 16.-17. století* (Šindelář, 1986). Důležitým zdrojem především pro proces s děkanem Lautnerem byla kniha *Šumperský farář a děkan Kryštof Alois Lautner, oběť čarodějnických inkvizičních procesů* (Spurný, Cekota, Kouřil, 2000).

V jednotlivých knihách jsem se setkala s rozpory, nejčastěji v počtu obětí procesů. Jako příklad uvedu počet obětí ve městě Šumperk: Šindelář (1986) ve své knize (bez konkretizace) píše o údajných 48 obětech, kdy se mělo jednat o 27 žen a 21 mužů.¹²⁹ Oproti tomu Neubauerová a Polách (2010) jmenují pouze 25 obětí (19 žen a 6 mužů).¹³⁰ V případě Šindeláře však pozorujeme u samotného výkladu průběhu procesů víceméně shodu i s jinými autory, a proto z jeho díla ve své práci čerpám. Pro porovnávání Šindelářova díla s dalšími jsem využívala nejvíce knihu Josefa Kočího (1973) a Petra Kreuze (2022). Kniha historika Petra Kreuze se stala hlavním zdrojem pro mou práci. Pojednává nejen o severomoravských procesech, ale i o všech, které probíhaly na území dnešního Slovenska – obsahuje i dostatečně detailní popis krupinských procesů.

Petr Kreuz je také autorem dvou kapitol o čarodějnických procesech ve východní a střední Evropě v knize *The Routledge history of witchcraft* (ed. Dillinger, 2021). Výklad slovenských čarodějnických procesů je v této knize téměř identický s tím, který podává v knize *Kouzelnické a čarodějnické procesy v českých zemích a ve střední Evropě*. Ačkoli zde Petr Kreuz varuje před „faktografickými chybami i interpretačními nepřesnostmi“ v díle

¹²⁸ NEUBAUEROVÁ, Michaela – POLÁCH, Drahomír. *Zpráva o nevíře*, s. 38; ŠINDELÁŘ, Bedřich. *Hon na čarodějnice*, s. 190.

¹²⁹ ŠINDELÁŘ, Bedřich. *Hon na čarodějnice*, s. 210.

¹³⁰ NEUBAUEROVÁ, Michaela – POLÁCH, Drahomír. *Zpráva o nevíře*, s. 49–50.

Neubauerové a Polácha (2010)¹³¹, jako jeho velice cennou část zmiňuje jmenný seznam velkolosinských i šumperských obětí a sám pak píše o minimálním počtu 80 obětí severomoravských procesů.¹³² K odlišnému počtu všech obětí severomoravských procesů došel Josef Kočí (1973), který uvádí, že o život během procesů přišlo až 100 osob.¹³³

V severomoravských procesech je jako hlavní pohnutkou juristy Bobliga často zmiňována touha po bohatství – Boblig měl proto záměrně prodlužovat dobu souzení a rozšiřovat procesy do Šumperka, kde se nacházelo množství zámožných měšťanů. Šindelář (1986) takto charakterizuje „hrabivého Bobliga“¹³⁴ a zájem o bohatství měli mít i další členové tribunálu. I když můžeme o opodstatnění takového výroku pouze spekulovat, v procesech se objevují situace, jenž toto tvrzení opravdu podporují (alespoň v případě členů tribunálu). Příkladem tomu může být, že jednou z mála na svobodu propuštěných osob je nemajetná Zuzana Prosingerová, jejíž manžel by neměl dostatek financí na zaplacení procesu a její upálení. Naopak všichni obvinění, kteří by se dali z dobového hlediska považovat za majetné, nakonec skončili popraveni (např. případ barvíře Kašpara Sattlera nebo Jindřicha Peschkeho¹³⁵, jejichž majetek je navíc členy tribunálu skupován hluboce pod cenou).¹³⁶

Šindelářova ideologická pozice je jednoznačně zřetelná, a již v úvodu knihy se jasně vymezuje: „*Následující kapitoly této knihy přiblíží celkové výsledky, k nimž se dospělo při průzkumu pronásledování čarodějnic za použití marxisticko – leninského metodického přístupu.*“¹³⁷

Šindelář rovněž vyzdvihuje pravoslavný Východ, jenž si měl v procesech s čarodějnicemi počínat lépe (a kde se tento fenomén měl objevovat pouze ojedinele) než západní křesťanský svět. Šindelář za rozšířením procesů s domnělými čarodějnicemi vidí „maskovaný feudální třídní zájem vládnoucích tříd na manipulaci se zmatenými lidmi“.¹³⁸ Své pravé zájmy se prý jedinci, stojící za pronásledováním nevinných, snažili skrývat – procesy s čarodějnicemi se měly stát prostředkem pro vlastní obohacení nebo zbavení se

¹³¹ KREUZ, Petr. *Kouzelnické a čarodějnické procesy*, s. 128.

¹³² Tamtéž, s. 381; NEUBAUEROVÁ, Michaela – POLÁCH, Drahomír. *Zpráva o nevíře*, s. 42–44, 49–50.

¹³³ KOČÍ, Josef. *Čarodějnické procesy*, s. 130.

¹³⁴ ŠINDELÁŘ, Bedřich. *Hon na čarodějnice*, s. 190–191.

¹³⁵ NEUBAUEROVÁ, Michaela – POLÁCH, Drahomír. *Zpráva o nevíře*, s. 48–49: Knížecí rychtář Gaup nakonec skupuje hluboce pod cenou dům, ve kterém Peschke žil – a to byl Peschke Gaupovi v roce 1677 za svědka na svatbě.

¹³⁶ Tamtéž, s. 46 a 48–49.

¹³⁷ ŠINDELÁŘ, Bedřich. *Hon na čarodějnice*, s. 20.

¹³⁸ Tamtéž, s. 16.

nepohodlných členů rodiny. A například reformace, kterou katolictví nelibě neslo, měla opět katolickou církev podpořit v jejím dalším šíření procesů s čarodějnicemi. Šindelářovo dílo má však dle jeho slov nejen odhalit krutost vládnoucích tříd, ale i poukázat na hrdinské činy těch, kteří se tribunálům a soudcům čarodějnic nebáli postavit.¹³⁹ Podobné uvažování (především co se týče odsuzování katolické církve) by se zajisté dalo nalézt u nejednoho autora píšícího o čarodějnických procesech v druhé polovině minulého století v socialistických zemích.

V knize Josefa Kočího (1973) jsem však žádné takto explicitní ideologické poznámky nenašla. Autor uvádí, že zájem na „společenském pořádku feudálního řádu“ měla jak církev, tak stát, a že jejich společným zájmem bylo „potírání hereze a udržování pořádku i povinné úcty v Boha“.¹⁴⁰ Jiné výroky v knize, např. o „Bobligovu vražedném řádění“ už přibližují autorův odsuzující postoj, alespoň v případě samotných severomoravských procesů. Tento postoj můžeme vidět i v tom, že autor neobviňuje pouze „drzého Bobliga“, ale za smrt mnoha nevinných domnělých čarodějnic a čarodějníků má dle něj nést vinu i pražský apelační soud, který bez rozpaků schvaloval usnesení severomoravských tribunálů. Autor taktéž zastává názor, že záměrem členů tribunálu, a především Bobliga, bylo v průběhu procesů obohatit se. „Namastit kapsy“ si takto měli na procesu s rodinou Sattlerových i mydlářem Přerovským. Důvod, proč došlo k takovému rozšíření procesů s čarodějnicemi na severu Moravy Kočí přímo nezmiňuje, ale na začátku knihy píše o ustáleném souboru představ o čarodějnicích, uzavírajících pakt s ďáblem, který měl být vytvořen a přijímán církví. Tyto představy pak měly způsobit pronásledování podezřelých osob.¹⁴¹

V knize Josefa Kočího jsem také našla chybné tvrzení, že šumperská městská rada souhlasila s návrhem Kašpara Sattlera, který nabízel záruku 15 tisíců zlatých, ručení čtyř zámožných měšťanů a zpravování rady, kdykoliv by odvázel majetek či přízi z města, když za to bude zrušeno rozhodnutí o zapečetění veškerého jeho majetku. Dle Šindeláře (1986) nebo autorů knihy *Šumperský farář a děkan Kryštof Alois Lautner, oběť čarodějnických inkvizičních procesů* Sattlerův návrh nebyl přijat.¹⁴²

¹³⁹ Tamtéž, s. 13–20.

¹⁴⁰ KOČÍ, Josef. *Čarodějnické procesy*, s. 22.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 7–12 a s. 130.

¹⁴² Tamtéž, s. 105–106; Srov. SPURNÝ, František – CEKOTA, Vojtěch – KOUŘIL, Miloš. *Šumperský farář*, s. 14 nebo ŠINDELÁŘ, Bedřich. *Hon na čarodějnice*, s.197.

František Spurný, Vojtěch Cekota a Miloš Kouřil (2000) zaujmají ve své knize stejně jako již výše zmínění autoři postoj, který jednání tribunálu a upalování čarodějnic odsuzuje – již první kapitola nese název „Čarodějnické inkviziční procesy – metla raného novověku“. Bobligovi je autory opět přisuzován zájem na majetku odsouzených a také navíc touha po pocitu moci nad životem a smrtí lidí – dokonce tyto dva údajné zájmy tito autoři označují za „pravý důvod vzniku a rozšiřování“ severomoravských procesů. Soudy s čarodějnicemi hodnotí především z pohledu procesu se šumperským děkanem Lautnerem, a tak i v závěru o něm píše jako o statečném křesťanovi, který sváděl boj se zlem a stál na straně pravdy. Autoři také uvádí, že Bobligova zášť neznala mezí a že se v jeho případě jednalo o „ztělesněné zlo“.¹⁴³

Zdrojem pro poznání krupinských procesů pro mě byly práce: *Beda odsúdeným: ako sa za feudalizmu súdilo na Slovensku* (Holák, 1974), *Krupinské prísne právo* (Majtánová, Majtán, 1979), *Z feudálnych dejín Krupiny* (Zrebený, 1974). Nejdůležitější z těchto knih je jednoznačně dílo manželů Majtánových, kteří doslovně přeložili originální záznamy procesů z městských knih, a tím zpřístupnili cenné primární písemné prameny. Městské knihy z let 1660 a 1750 však nejsou kompletně dochovány, a proto nejsou známy některé průběhy nebo výsledky procesů. I když se jedná o edici s komentáři, právě z nich lze jistý postoj editorské dvojice vyčíst, především když v úvodu píše o slepé poslušnosti lidu vůči víře, která měla být umocňována díky procesům s čarodějnicemi; autoři tím kritizují především způsob, jakým byla ona víra a důvěra v katolickou církev udržována.¹⁴⁴ Dále také zmiňují, že procesy s čarodějnicemi měly sloužit vrchnosti jako způsob, jak se zbavit nepohodlných osob či jak zastrašit poddané. Podobně, jako i v jiných knihách je zde uvedeno, že skrze mučení byly na obětech vynuceny výpovědi a přiznání, které byly často naprosto nesmyslné, čímž autoři kritizují soudní systém v době procesů.¹⁴⁵

Knihy Alexandera Zrebeného (1974) se nevěnuje přímo čarodějnickým procesům v Krupině, lze se však díky ní dozvědět o sociálních a hospodářských poměrech ve městě, stejně jako o právu a soudnictví Krupiny. Autor také uvádí seznam jmen všech, kteří ve městě působili ve funkci rychtáře, a tím můžeme potvrdit výše zmiňovaný výsledek procesu

¹⁴³ SPURNÝ, František – CEKOTA, Vojtěch – KOUŘIL, Miloš. *Šumperský farář*, s. 8 a 30–31.

¹⁴⁴ MAJTÁNOVÁ, Mária – MAJTÁN, Milan. *Krupinské prísne právo*, s. 16.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 9–17.

s Michalem Korčokem, který byl obviněn, ale trestu smrti unikl a později se stal rychtářem (viz kapitola 5.4).¹⁴⁶

Beda odsúdeným: ako sa za feudalizmu súdilo na Slovensku se opět přímo nevěnuje krupinským procesům, podává však ucelený pohled na soudnictví včetně jednotlivých trestů za přečiny na Slovensku. Ve své práci jsem využívala především kapitoly týkající se právě konkrétních způsobů trestání – od jednotlivých tělesných trestů až po upalování nebo setnutí obviněných osob. V případě čarodějnických procesů (na území Slovenska) autor uvádí, že se dle něj jednalo o justiční omyly, dokonce justiční vraždy. Mučení považuje za nelidské a jasně tedy odsuzuje všechny procesy se smyšlenými čarodějnicemi.¹⁴⁷ Kniha vznikla v roce 1974 a i tento autor vidí předchozí trestní právo jako nástroj třídního útlaku. Feudální trestní právo, stejně jako pozdější právo kapitalistické jsou podle něj nevhodné proto, že podporují soukromé vlastnictví a rozdělení společnosti na sociální třídy. Až socialismus dosáhl dle autora „zdemokratizování a polidštění“ trestního práva a přinesl prospěch pracujícím lidu¹⁴⁸: „*Pravda, aj socialistické trestné právo postihuje a bude postihovať mravnostné a charakterové delikty – krádež, vraždu, lúpež, podpaľačstvo – , no na druhej strane všemožne podporuje a bude podporovať ochranu a rozvoj socialistickej spoločnosti.*“¹⁴⁹

V závěru této kapitoly bych ráda uvedla, že zaujímám vůči čarodějnickým procesům postoj, který zaujala i většina autorů, a odsuzuji nelidské průběhy a vynucená doznání obětí všech procesů. Výše zmíněné knihy jsem ve své práci využívala nejvíce, a proto zde interpretuji postoje jejich autorů a rozebírám je detailněji než zbytek knih, které zde nezmiňuji, ale ze kterých jsem rovněž čerpala.

6. Závěr

V první části jsem nastínila čarodějnické procesy v Evropě a zrekapitulovala průběh posledních hromadných čarodějnických procesů, které probíhaly na severu Moravy, primárně ve městech Šumperk a Velké Losiny, a ve slovenském městě Krupina. Těžištěm práce bylo však procesy nejen vylíčit, ale především porovnat jejich aspekty v dosavadní literatuře, zejména co se týče kritérií: počtu obětí, vyslychaných osob, forma vyšetřování,

¹⁴⁶ ZREBENÝ, Alexander. *Z feudálních dejín Krupiny*, s. 97–99.

¹⁴⁷ HOLÁK, Ján. *Beda odsúdeným: ako sa za feudalizmu súdilo na Slovensku*, především celá kapitola 5. a také s. 116.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 266–268.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 268.

užití tortury a posmrtných odsouzeních. Kritickým zhodnocením literatury jsem také chtěla poukázat na postoje autorů a jejich případné zaujetí. V řadě případů se slovenské a severomoravské procesy nedaly srovnat dle očekávání, jelikož se například nedochovaly záznamy k procesům.

Na severu Moravy se oběťmi ve zkoumaných procesech stalo 82 domnělých čarodějnic a v krupinských procesech se jednalo o 40 osob, tedy o celou polovinu méně, a to i přesto, že krupinské procesy trvaly o 61 let déle. Mezi jednotlivými procesy však nastávala i dlouholetá období, kdy nebyl nikdo pro čarodějnictví souzen, na rozdíl právě od procesů severomoravských. V těch hořely hranice téměř každý rok. Na severní Moravě jsou také procesy rozpoutány nám známou událostí, ve které figurovala žebračka Marina Schuchová, zatímco v Krupině nenalezneme jeden konkrétní spouštěč procesů. I přes velký rozdíl v délce trvání se jedná o poslední největší procesy s čarodějnicemi na zvolených územích.

Průběh samotného procesu se souzenou osobou byl podobný v obou případech, stejně jako užívání tortury k vynucení doznání. V případě genderu obětí procesů jednoznačně převažují ženské oběti, v severomoravských procesech se dochovaly údaje o 12 mužích a v Krupině jsou odsouzeni pouze 2 muži, jeden z nich až posmrtně. I přes velký počet obětí nejsme v řadě případů schopni určit jejich sociální postavení. Minimálně v severomoravských procesech však patřila část obětí mezi zámožné měšťany nebo jinak významné osoby – proto je také jedna celá kapitola věnována procesu děkana Kryštofa Aloise Lautnera a jeho neúspěšnému boji.

To, že se jednalo o procesy, při nichž byla prostřednictvím psychického i fyzického nátlaku obětem do úst vkládána absurdní doznání, asi není potřeba opakovat. Marie Terezie roku 1756 nechává bratislavskou místodržitelkou radu provést revizi všech na Slovensku vedených procesů s čarodějnicemi a výsledek pravděpodobně nepřekvapí: v procesech mělo docházet k různým omylům a chybám.¹⁵⁰

Závěrem bych ráda uvedla citaci z procesu s Juditou Pelionis, která poslouží k dokreslení, jak asi probíhaly výslechy při užití tortury – první odpověď byla před mučením, druhá, ze 7. července při mučení (mlácením prstů, užitím palečnic):

„Kolko tomu rokou, jako si striga?“

¹⁵⁰ HOLÁK, Ján. *Beda odsúdeným: ako sa za feudalizmu súdilo na Slovensku*, s. 224.

„Ani som ja nie striga“

(7. júla): „Tri roky.“

„Kolko razou ste sa schazali do roka?“

„Nikda som sa ja nezchazala do nijakovych schuzok.“

(7. júla): „Dva razy do roka, a to u mna niekedy.“

(...)

„Vykonava-li si rozkaz diablovy?“

„Nevykonavala rozkaz, ani som žiadneho nemala kreme ducha s.“

(7. júla, dobrovolne): „Vykonavala.“¹⁵¹

¹⁵¹ MAJTÁNOVÁ, Mária – MAJTÁN, Milan. *Krupinské prísne právo*, s. 142.

7. Použitá literatura:

- COHN, Norman. *Europe's inner demons: The demonisation of Christians in Medieval Christendom*. Londýn: Pimlico, 2005. ISBN: 9780712657570.
- DILLINGER, Johannes, ed. *The Routledge history of witchcraft*. Londýn: Routledge, Taylor & Francis Group, 2021. Routledge histories. ISBN: 978-1-03-208261-5.
- DÜLMEN, Richard van. *Kultura a každodenní život v raném novověku (16.-18. století): Náboženství, magie, osvícenství*. Praha: Argo, 2006. ISBN 80-7203-813-3.
- GINZBURG, Carlo. *Noční příběh: sabat čarodějnic*. Praha: Argo, 2003. ISBN 80-7203-514-2.
- GUILEYOVÁ, Rosemary Ellen. *Encyklopedie čarodějnic a čarodějnictví*. Praha: Olympia, 1997. ISBN: 80-7033-432-0.
- HOLÁK, Ján. *Beda odsúdeným: ako sa za feudalizmu súdilo na Slovensku*. Martin: Osveta, 1974. ISBN: neuvedeno.
- HROCH, Miroslav – SKÝBOVÁ, Anna. *Králové, kacíři, inkvizitoři*. Praha: Československý spisovatel, 1987. ISBN: neuvedeno.
- CHALUPA, Jiří. *Inkvizice: Stručné dějiny hanebnosti*. Praha: Aleš Skřivan, 2007. ISBN: 978-80-86493-22-0.
- JANOTKA, Miroslav – LINHART, Karel. *Zapomenutá řemesla: vyprávění o lidech a věcech*. Praha: Prémie Nakl. Svoboda, 1984. Dostupné z: [https://is.muni.cz/el/1421/jaro2012/UJ_41/um/32695973/T_7 - Slovnicek remesel.pdf](https://is.muni.cz/el/1421/jaro2012/UJ_41/um/32695973/T_7_-_Slovnicek_remesel.pdf)
- KOČÍ, Josef. 1973. *Čarodějnické procesy: z dějin inkvizice a čarodějnických procesů v českých zemích v 16. a 18. století*. Praha: Horizont, 1973. ISBN: neuvedeno.
- KREUZ, Petr. *Kouzelnické a čarodějnické procesy v českých zemích a ve střední Evropě*. Dolní Břežany: Scriptorium, 2022. ISBN 978-80-7649-033-8.
- MAJTÁNOVÁ, Mária – MAJTÁN, Milan. *Krupinské prísne právo*. Bratislava: Tatran, 1979. ISBN: neuvedeno.
- MUCHEMBLED, Robert. *Dějiny d'ábla*. Praha: Argo, 2008. ISBN 978-80-7203-958-6.
- MUCHEMBLED, Robert. *Magie a čarodějnictví v Evropě od středověku po současnost*. Praha: Volvox Globator, 1997. ISBN: 80-7207-035-5.
- NEUBAUEROVÁ, Michaela – POLÁCH, Drahomír. *Zpráva o nevíře: o historii čarodějnických procesů Slezska a severozápadní Moravy*. Jeseníky – Sdružení cestovního ruchu: 2010. ISBN: 978-80-904386-1-3.
- PÁNEK, Jaroslav. *Městské hrdelní soudnictví v pozdně feudálních Čechách (Výsledky, problémy a perspektivy studia)*, In: Československý časopis historický č.32. 1984. ISBN: neuvedeno.

SPURNÝ, František – CEKOTA, Vojtěch – KOUŘIL, Miloš. *Šumperský farář a děkan Kryštof Alois Lautner, oběť čarodějnických inkvizičních procesů*. Městský úřad, Šumperk, 2000. ISBN: neuvedeno.

SPURNÝ, František. *700 let města Šumperka: 1276–1976: Sborník*. Měst.NV, Šumperk, 1976. ISBN: neuvedeno.

ŠINDELÁŘ, Bedřich. *Hon na čarodějnice: západní a střední Evropa v 16.–17. století*. Praha: Svoboda, 1986. ISBN: 25-001-86.

ŠINDELÁŘ, Bedřich. *Konec „honu na čarodějnice“ v tereziánské době u nás*. SPFFBU C 17, 1970, s. 89–107. Dostupné z: <https://digilib.phil.muni.cz/node/17424>

ZREBENÝ, Alexander. *Zfeudálních dejín Krupiny*. Osveta (Martin), 1974. ISBN: neuvedeno.

Internetové zdroje:

DENEŠ, Dušan. *Čarodejnické procesy v meste Krupina* [online]. Brno, 2011 [cit. 5.5.2023]. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Doc. PhDr. Pavel Boček, CSc. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/216550/ff_m/

TURIK, Radoslav. 2022. *Stolice-župy na Slovensku*. RegionZEMPLIN.sk. [cit.3. 5. 2023]. Dostupné z: <https://www.regionzemplin.sk/stolice-zupy-na-slovensku/>